

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta filozofická

Efektivní trávení volného času
Bc. Hana Vahovská

Diplomová práce
2011

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 20. 06. 2011

Bc. Hana Vahovská

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Hana VAHOVSKÁ
Osobní číslo: H09772
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Resocializační pedagogika
Název tématu: Efektivní trávení volného času
Zadávající katedra: Katedra věd o výchově

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je náplň volného času dětí a vliv jejich smysluplného trávení volného času na nežádoucí projevy chování u dětí. Stručná osnova: teoretická část: základní pojmy, rodina - jako hlavní činitel volného času dětí, vysvětlení různých funkcí volného času, charakter volného času z hlediska jeho trávení, různé druhy a možnosti trávení volného času, různé typy a druhy zařízení pro výchovu ve volném čase dětí, patologické jevy dětí, předcházení patologických a nežádoucích jevů u dětí. empirická část: lze předcházet efektivním trávením volného času dětí nežádoucím projevům chování dětí? Stanovování předpokladů, sběr dat, vyhodnocení.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Vališová, A., Asertivita v prostředí rodiny a školy., Praha 2002. ISBN 80-86642-03-8. Klíma, P., Pedagogika mimo zdi institucí., Praha Themis 2004. ISBN 80-7312-038-0. Kraus, B., Mládež v postmoderní společnosti., Hradec Králové Gaudeamus 2000. Chráska, M., Základy výzkumu v pedagogice., Olomouc 1993. ISBN 80-7097-287-0. Pávková, J., Pedagogika volného času., Portál 2002. ISBN 80-7178-711-6 Hofbauer, B., Děti, mládež a volný čas., Portál 2004. ISBN 80-7178-927-5 Vážanský, M., Základy pedagogiky volného času., brno Print 2001. ISBN 80-86384-00-4. Kořan, J., Děti a mládež v obtížných životních situacích., Praha Themis 2004. ISBN 80-7312-038-0 Ústava ČR a Listina základních práv a svobod www.mpsv.cz Arnett, J., Encyklopedia of Children, Adolescents, and the Media, University of Virginia: Sage Publications Singer, D., Handbook of Children., London: Sage Publications.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Alena Vališová, CSc.
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2010

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2011

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

SOUHRN

V teoretické části své diplomové práce se zabývám efektivním trávením volného času dětí, jak ovlivňuje volný čas dětí rodina, média a ostatní faktory. Dále se zmiňuji o zařízeních volného času a možnostech efektivního trávení pro děti. V empirické části se zabývám předcházením nežádoucích projevů dětí, efektivním trávením volného času. Věk dětí jsem zvolila na základě ontogeneze, kterou se podrobně zabývám v teorii.

KLÍČOVÁ SLOVA

Volný čas, prevence, rodina, výchova, socializace, ontogeneze, pubescence, efektivní trávení volného času, nežádoucí projevy chování dětí.

TITLE

Leisure time

ABSTRACT

My theoretical part of the diploma thesis deals with an effective spending of children's leisure time, how family, media and other elements effect children's leisure time. Furthermore there are mentioned facilities where children can spend their leisure time. My empirical part deals with a prevention of undesirable symptoms due to an effective spending of leisure time. I chose the age of the children on account of the ontogeny which I am dealing with in the theoretical part.

KEYWORDS

Leisure time, prevention, family, education, socialization, ontogeny, pubescence, effective spending of leisure time, undesirable symptoms of children behaviour.

OBSAH :

1. Úvod	6
2 . Teoretická část	
2.1. Charakteristika volného času a možnosti jeho trávení.....	9
2.2 . Historie.....	11
2.3 . Funkce volného času.....	13
2.4 . Faktory ovlivňující volný čas.....	18
2.5 . Funkce rodiny.....	19
2.6. Ontogeneze pubescence.....	24
2.7. Vrstevnická skupina.....	28
2.8. Masmédia a jejich vliv na volný čas dětí.....	31
2.9. Zařízení pro volný čas dětí.....	36
2.10. Nežádoucí projevy chování u dětí.....	41
3 . Empirická část	
3.1. Výzkumný projekt.....	50
3.2. Empirické šetření.....	54
3.2.1. Použitá výzkumná metoda.....	54
3.2.2. Testování statistických hypotéz.....	55
3.2.3. Interpretace výsledků průzkumu.....	56
3.2.3. Závěr empirické části.....	66
4 . Závěr	67
5. Seznam literatury	70
6. Příloha	

1. ÚVOD

Současnou dobu, označovanou jako postmoderní, nehodnotíme jako jinou, pouze jako kvalitativně novou. Dochází ke změnám životního stylu, v němž se objevuje intenzivní vliv médií, v důsledku něhož se setkáváme s výchovně nezpracovanými tématy. Soudobá společnost je sekularizovaná; objevuje se stále méně věřících lidí, dochází k odklonu od tradičního náboženství, které bylo dříve součástí rodinné výchovy. Dochází k významným změnám životního stylu, rodiny postrádají výchovné vzory a autority. Proces modernizace ve svých důsledcích nepřináší jen pokrok a pozitiva, ale též hrozby a rizika, které se nutně dotýkají i proměny člověka, jenž není jen humanizující, ale právě i naopak.

Volný čas je ve svém dnešním významu nesporně jevem zrozeným teprve v moderní společnosti. Teprve vztahy příznačné pro kapitalismus v něm umožňují plně rozvinout ty rysy, které s ním dnes nerozlučně spojujeme. Volný čas pro nás znamená především volnost od práce či dalších objektivních povinností, což jej dovoluje v obecném vědomí chápat jako opak či protiklad práce. Dále je to volnost v jeho sociálním nabývání, protože teprve moderní společnost čas zevšeobecňuje, poskytuje jej víceméně všem a také je to volnost od takových sociálních norem, které by jedinci podrobně určovaly způsob chování.

Tato diplomová práce se zabývá efektivním trávením volného času dětí. Cílem je zjistit, zda efektivním a smysluplným trávením volného času lze u dětí předcházet nežádoucím jevům, které se vyskytují v současné společnosti.

Dále se zabývá organizacemi, které se na tomto trávení volného času podílejí, ale také rodinou a její funkcí, která je primárním činitelem při výchově dětí a organizování jejich volného času. V této souvislosti se zaměřuje na charakteristiku a jednotlivé funkce volného času, a rovněž na ontogenezi staršího školního a pubescentního věku, neboť na tuto cílovou skupinu se práce soustředí. Tento věk u dětí považují za stěžejní z hlediska ovlivňování volného času. Touha po vrstevnických skupinách je právě v tomto období velmi citelná. Závěr teoretické části rozebere vliv médií na efektivní trávení volného času.

Empirická část je věnována kvantitativnímu výzkumu, v rámci kterého je provedeno dotazníkové šetření u matek dětí staršího školního věku, s cílem zjistit jejich názor na efektivní trávení volného času jejich dětí. Konkrétně, zda je možné efektivním trávením volného času dětí předcházet nežádoucím projevům chování u dětí, zda těmto jevům lze předcházet při společném trávení volného času s rodiči. Dále zda lze organizovaným

pobýváním ve sportovních oddílech a zájmových kroužcích nahradit dětem potřebu pobývání ve vrstevnických nežádoucích partách.

V práci byly využity metody dotazníkového šetření, matematicko-statistické metody ověřování sebraných dat, metoda analýzy výsledků výzkumného šetření a analýzy zdrojových dokumentů.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Charakteristika volného času a možnosti jeho trávení

Volný čas (angl. Leisure Time, franc. Le loisier)

Volný čas je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Jde o čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností. Zahrnujeme sem činnosti, do níž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jich na základě svého svobodného rozhodnutí a které mu přináší příjemné zážitky a uspokojení (Hofbauer,2004,13). Tento čas označujeme jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, 36).

Volný čas je částí lidského života mimo čas pracovní (u dětí a mládeže-návštěva školy, u dospělých-pracovní proces) a dále čas vázaný, který zahrnuje biofyziologické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygienu), chod rodiny a další nutné mimopracovní povinnosti. U dětí jsou tyto povinnosti omezeny na přípravu do školy a pomáhání rodičům s domácími pracemi. Volný čas je tedy doba, kterou má po splnění těchto potřeb a povinností člověk k dispozici pro činnosti sebeurčující a sebeutvářející. Někdy se uplatňuje také pojem **čas polovolný**, kam se řadí hraniční činnosti na pomezí času povinného a vázaného, jsou to aktivity přinášející radost a současně i případný praktický užitek (ruční práce, kutilství, zahradkaření). Volnočasové aktivity jsou stále patrněji východiskem všestranného rozvoje osobnosti, formování společenských vztahů a utváření dalších předpokladů pro uplatnění v dospělosti. Takto se stávají celoživotní dimenzí celé populace. Přitom vycházejí z dobrovolnosti účasti a rozhodování účastníka, zda do volnočasových aktivit vstoupit a jak se jich účastnit.

V odborné praxi se můžeme setkat s nejrůznějším dělením **veškerého času** (např. Veselá, 1999, 27):

- a) **produkční čas** – doba věnovaná práci, která je potřebná k zajištění nezbytných životních potřeb. Pokud jde o děti a mládež, můžeme chápat jako produkční čas dobu, kterou tráví ve škole (doba vyučování), dobu přípravy na vyučování a studium.
- b) **reprodukční čas** – doba potřebná k regeneraci a reprodukci sil (spánek, odpočinek, jídlo) a hygieně.

c) **volný čas** – doba, s níž lze libovolně naložit, lze rozlišit několik typů:

- zbytek dne, který zůstane po produkčním s reprodukčním časem. U dětí a mládeže do tohoto času můžeme zahrnout povinnosti v domácnosti (drobné nákupy, pomoc při úklidu, dozor nad mladšími sourozenci)
- dvoudenní víkend, který má k dispozici kolem 70% pracujících a všechny děti školou povinné, včetně studentů.
- placená dovolená
- volný čas důchodců
- volný čas při nezaměstnanosti

„Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmová činnost, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, výchovného zařízení i další uložené vzdělávání a další časové ztráty. Součástí volného času nejsou ani činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče). Ale i z těchto činností si někdy lidé vytvoří svého koníčka, což je zřejmé např. Ve vztahu k přípravě (i konzumaci) jídla.

Specifickou zvláštností volného času dětí a mládeže (podle Úmluvy o právech dítěte je dítětem jedinec mladší 18 let a mládeží je u nás označována věková skupina 18 – 26 let) je to, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. Děti ještě nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, potřebují citlivé vedení. Podmínkou účinnosti je, aby toto vedení bylo nenásilné, nabízené činnosti pestré a přitažlivé, účast na nich dobrovolná. Míra ovlivňování volného času závisí na věku dětí, jejich mentální i sociální vyspělosti i na charakteru rodinné výchovy.

Prostředí, ve kterém děti tráví volný čas, je velmi různorodé. Může to být domov, škola, různé společenské organizace a instituce. Mnoho dětí prožívá své volné chvíle ve veřejných prostranstvích, venku, na ulici, často bez jakéhokoli dohledu, dokonce i bez zájmu dospělých. Tato situace je neuspokojivá, je tím ohrožena výchova dětí a často i jejich bezpečnost. To platí zvláště pro menší děti žijící ve velkých městech.

Děti mají relativně hodně volného času. Společnost by měla mít zájem na tom, jak děti svůj volný čas tráví. Je samozřejmé, že na prvním místě je to záležitost rodiny. Názor, že výchovu

děti ve volném čase plně zabezpečí rodina, je však mylný. Pro tuto funkci má nejen nedostatek času, ale chybí jí i potřebné materiální vybavení a odborná kvalifikace. Rodina též nemůže uspokojit potřebu dětí a zejména dospívajících sdružovat se ve skupinách vrstevníků. Některé tendence k omezování či rušení institucí pro výchovu mimo vyučování jsou nedomyšlené a škodlivé. Historické zkušenosti ze zahraničí potvrzují, že prevence je ve výchově účinnější a také podstatně levnější než náprava chyb a převýchova. A právě kvalitní výchova dětí ve volném čase má výrazný preventivní význam.“(Veselá,1999,36).

2.2. Historie

První vymezení volného času pochází z období starověkého Řecka. Filozof Aristoteles chápal volný čas jako čas na rozumování, čtení veršů, setkávání se s přáteli a poslouchání hudby. Vnímal jej jako čas, který nemá nic společného s lenošením a nicneděláním.

V době renesance bylo množství volného času minimalizováno, byla preferována práce a zahálka (volný čas) neměla v tehdejší společnosti svůj význam.

Následně s rozvojem hromadných sdělovacích prostředků, zejména filmu a později televize se od konce 30. let 20. století diskuse o volném čase stávají neoddelitelnou součástí úvah o masové kultuře, které vrcholí zvláště v dílech představitelů frankfurtské školy (např. Adorno). Vliv hromadných sdělovacích prostředků na volný čas člověka je v nich chápán velmi rozporuplně. Na jedné straně přispívají k šíření kulturních hodnot, ovšem na straně druhé často nadbíhají nejnižšímu vkusu diváků, čtenářů a posluchačů a mohou tak být nástrojem spotřebitelské, kulturní i politické manipulace.

Za jednoho z nejvýznamnějších teoretiků sociologie volného času můžeme považovat francouzského sociologa Joffre Dumazediera a jeho dílo „Vstříc společnosti volného času,, z roku 1962. Teprve tato publikace je zakládajícím dílem specializované západní sociologie volného času. Autor vychází z přesvědčení, že hlavní vymožeností moderní civilizace není materiální blahobyť, což doposud převládalo, ale už je to právě všeobecnost existence volného času. Ve své době poukazyval na skutečnost jakési empirománie – nadměrné pozornosti věnované analýze činností ve volném čase a nedostatečné pozornosti věnované teoretické stránce volného času, vliv na kulturu, sociální vztahy a životní styl. Dumazedierova myšlenka o ústředním postavení volného času v životě obyvatel vyspělých zemí znamenala jednak

uzavření jisté vstupní etapy západní sociologie volného času, jednak mohutný impuls pro její další rozvoj. Za základní vlastnosti volného času, které jsou navzájem spjaty, autor považuje tyto : volný čas osvobozuje, volný čas je nezajímavý – v podstatě nemá zřejmý cíl jako profesionální práce, volný čas je hedonistické povahy – tzn. zaměřuje se na vztah k potřebám jednotlivce, volný čas uspokojuje osobní požadavky.

Rostoucí měrou se v životě a proměně člověka společnosti volný čas uplatňuje zvláště od druhé poloviny 20. století. Tehdy se jeho rozsah významně zvýšil a volný čas začal hrát významnější úlohu v životě společnosti i ve výchově mladé generace, přičemž vznikly i specifické prostředky a postupy pro jeho využívání. Dumazedier uváděl, že volný čas představuje jen určitou část mimopracovní doby, do které dále patří osobní potřeby a povinnosti – biologické potřeby (strava, hygiena, spánek) a povinnosti rodinné (vaření, úklid, nákup, péče o děti) . Vnímá tedy volný čas jako všechno, co není povinností.

Jako závažný aktuální problém se volný čas dostal do centra pozornosti od 2. poloviny 20. století, kdy také vznikla nová odvětvová sociologická disciplína – sociologie volného času.(Hofbauer,2004,47).

„Výchova dětí školou povinných v době mimo vyučování má v našich zemích dlouholetou tradici. Pozornost této problematice věnoval již J. A. Komenský, který zdůrazňoval význam her, zvláště pohybových, a zároveň upozorňoval na možnost přetěžování dětí domácími úkoly. Dobře chápal i nebezpečí, které vyplývá z činností výchovně nevhodných, jako jsou např. Karetní a jiné hazardní hry. Mnozí osvícení učitelé se věnovali výchově dětí mimo vyučování dobrovolně ve svém volném čase i v době, kdy neexistovala žádná příslušná výchovná zařízení. Tito učitelé vedli děti k lásce k přírodě, učili je poznávat historii země, nejbližšího okolí, rozvíjeli jejich hudebnost, hráli s nimi divadlo, předávali jim různé užitečné pracovní dovednosti.

Problematika pedagogického ovlivňování volného času školních dětí začala nabývat na významu v souvislosti se všeobecným zavedením povinné školní docházky a s rozvojem průmyslové výroby, děti na venkově se v době po vyučování podílely společně s dospělými. S rozvojem průmyslové výroby a zrušením nevolnictví nastávalo hromadné stěhování obyvatelstva do měst, kde si lidé hledali nový způsob obživy prací v manufakturách a továrnách. Pracovní doba byla dlouhá, v mnoha rodinách byli zaměstnáni oba rodiče. V této situaci se výrazně projevila potřeba zajistit dozor a péči o děti školou povinné v době po

vyučování. Této činnosti se začaly věnovat různé dobročinné spolky, kluby a charitativní organizace již v 19. století. Byly zakládány společnosti pro stravování chudé školní mládeže, podpůrné spolky, pořádány prázdninové osady a různé jiné akce se zábavným a výchovným zaměřením.

Historickými předchůdci školních družin v našich zemích se staly útulky. Kolem roku 1885 byl v Praze na Vyšehradě založen pražskou obcí první oficiální útulek pro děti školou povinné, o které se rodiče nemohli během dne starat pro nemoc nebo pracovní zaneprázdnění. (...) Hlavním cílem bylo děti zaměstnat tak, aby se nemohly věnovat nevhodným, škodlivým a závadným činnostem. Přes toto účelové zdůvodnění byl stanoven obsah činností dosti moderně. Byl kladen důraz na tělovýchovu, turistiku, pracovní výchovu, poznávání přírody a historie regionu, děti byly vedeny k sebeobsluze, vypracovávaly si v útulku domácí úkoly. Zároveň byl již v této době vznesen požadavek, aby tuto výchovnou oblast zajišťoval pedagogický kvalifikovaný pracovník – tehdy industriální učitelka.

V roce 1931 byly útulky přejmenovány na školní družiny pro školní mládež. Byly zřizovány jako výchovná a sociální zařízení, podporovaly školní výchovu a umožňovaly matkám chodit do práce. Sociální funkce byly převažující.“(Pávková, 2002, 112).

2.3.Funkce volného času

Jednou ze základních otázek nauky o volném čase je funkce volného času v současné společnosti. Jak je vidět z dosavadního výkladu, volný čas během historie měnil svou funkci. Zatímco ve starověku a středověku mohl mít volný čas vedle funkce rekreační také funkci sociální (navazování společenských kontaktů) a náboženskou (bohoslužby, rozjímání).

Dumazedier (1966) již v sedmdesátých letech vymezil základní tři funkce volného času. Zařadil sem relaxaci, zábavu a rozvoj osobnosti.

relaxační funkce – veškerý odpočinek, zahálení, lenošení, poflakování se. Patří sem veškerý fyzický odpočinek všeho druhu, ovšem nepatří sem fyziologicky nutný spánek .

zábavná funkce – aktivní odpočinek, včetně tzv. receptivních činností (tzv. pasivní zábava: televize, poslech CD, zábavné rozhlasové pořady, film, divadlo, koncerty, diskotéky, posezení s přáteli, atd.).

sebevzdělávací funkce – všechny aktivity, ve kterých si děti rozšiřují svůj vědomostní obzor i dovednosti – různé kroužky, spolky a zařízení sloužící k volnočasovým aktivitám.

Význam volnočasových aktivit pro život jedince a společnosti

„Volný čas jedinců a v jejich úhrnu volný čas ve společnosti představuje duchovní bohatství společnosti a její významnou systémovou charakteristiku. Volný čas spolu s aktivitami lidí realizovanými v tomto období tvoří protiklad činností pracovního charakteru, avšak současně je s nimi funkčně spojen.

Volnočasové aktivity jako objektivizace vnitřního života a duchovního úsilí jedinců, skupin, a národa znamenají období latentně se formujících společenských procesů. Současná ekonomická transformace a s ní spojená privatizace bezprostředně navazuje na druhou ekonomiku 80. Let rozvíjenou v pracovním, mimopracovním i volném čase a na tehdejší obsah volného času.

Volný čas má ve vztahu k jedinci především funkci **relaxační, rekreační a rozvojovou**. Tím se však funkce volného času nevyčerpávají. Volný čas, resp. úhrn reálných a duchovních aktivit lidí, plní řadu funkcí ke společenskému systému. Právě ve sféře volného času jsou nastartovány společenské inovace, které zpočátku narážejí na bariéry rigidnosti společenských a ekonomických institucí. Příkladem může být komputelizace společnosti. V první fázi se počítači zabývaly nejmladší věkové skupiny mládeže ve volném čase jako svým koníčkem. Od této skupiny a od této volnočasové aktivity byl odstartován proces masového pronikání výpočetní techniky do české společnosti.

Společnost si uvědomuje tuto funkci volného času pro svůj rozvoj a vytvářením podmínek usiluje o optimální naplňování této společenské funkce volného času. Za volný čas je podle sociologických kritérií považován čas, v němž jedinec svobodně na základě svých zájmů, nálad a pocitů volí svou činnost. Je to ta část mimopracovního, mimoškolního času, která zbude po zabezpečení individuálních a rodinných, existenčních a biologických potřeb.

Volný čas a volnočasové aktivity dětí a mládeže mají svá specifika. V těchto obdobích sociální ontogeneze se utváří hodnotový systém jedince a hledají se cesty jeho uplatňování a objektivizace reálným chováním a činnostmi. Dynamizace hodnotového systému a jeho

promítnutí do sociálního časoprostoru můžeme považovat za základ utváření životního způsobu. Jeho významnou součástí je způsob trávení volného času a propojení pracovních a volnočasových aktivit.

Sociální pozice dětí a mládeže, pro kterou je charakteristická nízká zakotvenost v systému sociálních rolí, umožňuje mládeži oproti dospělým větší sociální flexibilitu a dynamiku.

V žádném dalším životním období není jedinec schopen zajímat se o tak široké spektrum zájmových aktivit jako v dětství a mládí. Ve srovnání s dospělostí se dětství a mládí vyznačuje větší zájmovou pluralitou. Další vývoj jde spíše cestou redukce zájmového spektra a prohlubování určitého zájmu. Základní zájmová orientace ve smyslu obsahovém, ale i ve smyslu aktivní životní pozice se tvoří v mládí. Životní způsob a volný čas jedince v dospělosti je modifikací danou vývojem a rolmi spojenými s určitou životní fází. Sféra volného času dětí a mládeže a obsahové naplnění jejich volného času má proto význam pro celoživotní orientaci člověka. O vyhraněné profesní orientaci v dospělosti vypovídá obsah volného času v dětství a v mládí“. (Sak, 2000, 98).

Rozlišujeme v současnosti minimálně **3 hlavní funkce volného času** a to:

- regenerace sil
 - kompenzace jednostranné práce
 - vlastní orientace v životě (volný čas jako prostor k hledání a nalézání smyslu života).
- (Pávková,2002,38).

Funkce výchovy mimo vyučování (Pávková, 2002,40).

Výchovně - vzdělávací funkce

Na plnění výchovné funkce je kladen zvlášť velký důraz. Jednotlivé instituce se podílejí podle svých specifických možností a legislativně vymezeného poslání na rozvíjení schopností dětí a mládeže, na usměrňování, kultivaci a uspokojování jejich zájmů a potřeb, na formování žádoucích postojů a morálních vlastností.

Prostřednictvím pestrých a zajímavých činností se děti motivují k společensky žádoucímu využívání volného času, k získávání nových vědomostí, dovedností i návyků a tím k rozvoji poznávacích procesů a k celoživotnímu vzdělávání. Úspěchy v zájmových činnostech

přinášejí pocit uspokojení, příležitost k seberealizaci a přiměřenému sebehodnocení. Na základě praktických činností a zkušeností si mladí lidé vytvářejí vlastní názor na život a na svět.

Zdravotní funkce

Zdravotní funkci plní instituce pro výchovu mimo vyučování zejména tím, že přispívají k usměrňování režimu dne tak, aby pomáhal vytvářet zdravý životní styl. To spočívá ve střídání činností různého charakteru duševní a tělesné činnosti, práce a odpočinku, činností organizovaných a spontánních). Zvláště velký zdravotní význam má podněcování a poskytování příležitostí k vydatnému pohybu na čerstvém vzduchu. Pohybové, tělovýchovné a sportovní činnosti ve volném čase kompenzují dlouhé sezení při vyučování a pro zdraví dětí jsou nezbytné. Některá zařízení, která zajišťují stravování, mají možnost vést děti ke správné životosprávě i racionální výživou, význam má i dodržování hygieny.

Ke zdravému duševnímu vývoji přispívají instituce výchovy mimo vyučování tím, že umožňují dětem a mládeži pobyt v příjemném prostředí, v pohodě, mezi oblíbenými lidmi, i tím, že jim přinášejí možnost prožívat radost a uspokojení z činnosti, která je baví. Velký zdravotní význam má i účelně volené, hygienicky nezávadné a estetické prostředí a dostatek prostoru pro činnost. Neopominutelné je i dodržování zásad bezpečnosti činnosti.

Sociální funkce

Instituce pro výchovu mimo vyučování mají také velmi důležitou funkci sociální. Ovlivňováním volného času dětí a péčí o ně zbavují rodiče do značné míry starostí v době, kdy jsou v zaměstnání nebo mají jiné povinnosti.

Výchovně – vzdělávací zařízení mají také možnost v době mimo vyučování vyrovnávat rozdíly mezi nestejnými materiálními i psychologickými podmínkami v rodinách. Tím pomáhají zejména dětem z méně podnětného nebo konfliktního rodinného prostředí. Celou svou prací se dále podílejí na utváření bohatých a žádoucích sociálních vztahů. Jednotlivé typy výchovných zařízení plní sociální funkce těch zařízení, která pracují s mladšími dětmi nebo přechodně či trvale plní funkci rodinné výchovy (např. školní družiny, dětské domovy, domovy mládeže). Součástí sociální funkce výchovy mimo vyučování je i nácvik komunikativních dovedností, rozvoj sociálních kompetencí a seznamování s pravidly společenského chování.

Opaschowski hovoří o těchto funkcích volného času (Opaschowski,1977,28):

- volný čas jako rekreace (zotavení)
- volný čas jako kompenzace (vyrovnání toho, co se v ostatním životě nedostává či nedaří)
- volný čas jako katarze (odreagování od potlačených emocí a napětí)
- volný čas jako ventil (k uvolnění přebytečné energie)
- volný čas jako konzum (prostředek k užívání věcí a produktů)
- volný čas jako kontrast (protiklad vůči práci)
- volný čas jako doba podobná práci

Zásadní funkcí volného času pro tuto diplomovou práci je **funkce preventivní**, která klade důraz na prevenci negativních jevů. Tato prevence je směřována na tyto oblasti:

- drogová závislost, alkoholismus a kouření
- kriminalita a delikvence
- virtuální drogy (počítače, televize, video)
- patologické hráčství (gambling)
- záškoláctví
- šikanování, vandalismus a jiné formy nežádoucího chování
- xenofobie, rasismus, intolerance

Prevence nežádoucích jevů ve společnosti se uskutečňuje a je chápána ve třech rovinách (Muhlpachr,2008,39).

- **prevence primární** – určená celé populaci, především těm, kteří nemají žádné projevy negativního chování
- **sekundární prevence** – zahrnuje aktivity na kriminálně rizikové jedince a skupiny, u kterých je pravděpodobnost, že se u nich nežádoucí projevy mohou vyskytnout nebo se stanou oběťmi těchto jevů (minoritní skupiny,děti z oblastí, kde je častější výskyt těchto jevů).
- **terciární prevence** – zaměřuje se na odstraňování a léčení nežádoucích jevů chování a také na zabránění recidivy těchto jevů.

Efektivní je prevence těchto nežádoucích jevů ve společnosti pouze v případě, že je uskutečňována ve všech třech těchto rovinách.

Tento model se skutečně u mnoha problémů mladých lidí osvědčil. Jeho slabinou může být, že vychází od „problému“. Ale dítě, které se nechová delikventně, ještě není osobností, která plně rozvinula své možnosti. Nikdo se nestane dobrým zaměstnancem jen proto, že nebere drogy, ale tehdy, když něco užitečného dobře umí, dobrým životním partnerem podobně není ten, kdo jen nekrade auta, ale musí mít i řadu pozitivních vlastností. Ve skutečnosti jsou úspěšné ty programy, které vycházejí ne od „problémů“, ale od „možností“, od potenciálu dítěte. Proto je i z tohoto hlediska nutno vždy kombinovat preventivní funkci výchovného působení s rozvojovou funkcí do uceleného systému péče o děti.

Z výše uvedeného je patrné, že každé výchovné působení na děti musí být multidimenzionální, musí zahrnovat rozvojovou i preventivní složku. Vždy jde jen o to, poskytnout mladému člověku bezpečné místo a pomoci mu spojit budování své identity a osvojování různých sociálních rolí. (dle Pávkové, 2002)

2.4. Faktory ovlivňující volný čas

Jedna z funkcí volného času dětí je přispět k mnohostrannému rozvoji osobnosti dětí a mládeže v období jeho dospívání. Napomáhá k rozšíření vědomostí, psychických vlastností (vytrvalost, odvaha, samostatnost, rozhodnost, aktivita aj), pohybových schopností (obratnost, rychlost, síla, vytrvalost) a dovedností. Působení je o to účinnější, když jsou výše uvedené složky rozvíjeny dobrovolně ve volném čase prostřednictvím koníčků a zálib. Za jeden z hlavních faktorů, který ovlivňuje volný čas mládeže, je považována **rodina**. Právě ve volném čase se realizuje mnoho jejich funkcí, např. ve výchovném působení, stmelování rodiny, zlepšení komunikace mezi členy rodiny apod.

„Činnosti, které si dítě vybírá, jsou dány v nemalé míře nejen množstvím volného času, osobnostními předpoklady dítěte, nýbrž i tím, jaké hodnoty rodina uznává jako důležité, finančními možnostmi rodičů a jejich představami, jakým způsobem by mělo jejich dítě svůj volný čas trávit. Často se v této sféře promítají i nenaplněná přání rodičů a jejich vlastní ctižádost. To může mnohdy dítě povzbudit k vyšším výkonům nebo naopak v něm vyvolat pocit méněcennosti.“ (Hájek, 2004, 30)

Dalo by se tedy říci, že jeden z hlavních faktorů ovlivňující volný čas dětí je **rodina**, ale také přání rodičů. Mnohdy, bohužel, ta nenaplněná **přání** jich samých.

Další faktory rozhodující pro způsob trávení volného času dětí jsou:(Matějček,Vágnerová,Říčan)

- pohlaví – dívky tráví jinak volný čas než chlapci
- věk – mladší děti tráví svůj volný čas jiným způsobem než děti starší
- zdravotní stav
- zájmy dítěte
- bydliště – město x vesnice
- materiální zajištění dítěte (ekonomická situace rodiny)
- média a přístup k nim
- roční období
- pracovní den x volný den
- hodnotová orientace dítěte
- rodinné klima
- celková úroveň kultury dítěte, rodiny a společnosti

2.5. Funkce rodiny

Rodina představuje skupinu osob přímo spojených příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí . (Giddens,2000, 156)

Vývoj společnosti a nebývalý technický rozvoj v posledním desetiletí 20. století zapříčinily mezi jinými i změny v hodnotové soustavě obyvatelstva. Sledujeme výrazný posun v sociální, materiální i emocionální sféře, změny v životním stylu, ve kterém se stále více odráží potřeba individuálního osobnostního rozvoje.

Svobodná demokratická společnost tyto možnosti přináší. S nimi ovšem sílí a přicházejí i negativní projevy společnosti – nezaměstnanost, sociální nesnášenlivost, nárůst kriminality, násilí, xenofobie a rasisticky motivovaných činů.

Víc než kdy předtím se do popředí dostává význam rodiny a její role ve společnosti. Jako základní sociální skupina se podílí na formování osobnosti a hodnotového žebříčku dítěte, utváří jeho mravní povědomí a měla by být nápomocna v hledání životních cest. Nezbytnou úlohu plní i při výběru volnočasových aktivit a organizování volného času. Postmoderní společnost a demokratizace přináší dětem mnohem více volnosti, množství nových podnětů zvenčí, proto je žádoucí jim kvalitu těchto podnětů ukázat a naznačit správnou cestu.

Matějček ve svých publikacích uvádí, že dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství. Rodina je prvním místem, kde se dítě podrobuje sociálnímu učení a je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování. Šťastné dětství je jedním z předpokladů pro zdravé utváření lidské osobnosti. A duševně zdraví jedinci tvoří zdravou společnost. Není tedy domov našich dětí pouze záležitostí rodičů, ale je v zájmu celé naší společnosti.

Prvním prostředím, se kterým dítě přichází do styku, je rodina. Dětství je období, ve kterém se formuje osobnost, je tedy rodina nesmírně důležitá a nese odpovědnost za to, jakým člověkem se dítě stane.

Rodina je základním prostředím, jehož vliv později doplňují další instituce, jako jsou předškolní zařízení, základní školy, zájmové a sportovní kroužky, společenské organizace. Rodina plní nejvýznamnější úlohu ve vývoji a výchově dítěte. (Mühlpachr, 2008, 147)

Někteří autoři rozlišují až 12 funkcí rodiny. V této práci jsou uvedeny jen některé, a to funkce: výchovná, materiální, biologická (reprodukční), emocionální a komunikační.

Hlavní sociální funkce rodiny shrnuje Radomír Havlík takto: (Havlík,2002,65).

1. Biologická a reprodukční funkce (včetně funkce ochranné).
2. Emocionální funkce a tvorba domova.
3. Ekonomická funkce.
4. Socializační a výchovná funkce.

Biologická a reprodukční funkce rodiny se proměnila především po tzv. sexuální revoluci v šedesátých letech 20. století, kdy se oddělil sex od samotného manželství a tak se začala posouvat doba, kdy lidé vstupují do svazku manželského. Od devadesátých let roste věk lidí vstupujících do manželství i u nás. Mezi důvody patří nové společenské příležitosti, snaha o

dostatečné ekonomické zajištění, růst konzumních nároků či sociální politika státu (Havlík, 2002, 68) . Mezi lety 1989 a 2001 se průměrný věk v době prvního sňatku zvýšil o 5 let, mladí sňatek odkládají do pozdního věku či spolu žijí v kohabitaci. Tato změna chování se týká jak mladé generace, tak na něm má velký podíl i soužití rozvedených rodin (Tuček 2003, 46) . Za pozornost stojí též porodnost, která k prodlužujícímu se věku sňatků úměrně klesá. Rozvodovost se za posledních padesát let (1950 – 2000) zvýšila na čtyřnásobek. Při současném poklesu sňatečnosti vzrostl poměr počtu rozvodů k uzavíraným sňatkům na 53,7 : 100. (...). Dvě třetiny z rozváděných manželství jsou manželství s nezletilými dětmi. (...) Asi dvacet procent dětí žije v domácnosti jen s jedním z rodičů; jen v pěti procentech takových domácností nestojí v jejím čele matka“ (Možný, 2002, 44). Zůstává tedy otevřena otázka: Jaký vliv má neúplnost rodiny na správný socializační vývoj dítěte?

Hlavní funkcí rodiny se dnes stává funkce **emocionální**, která v poslední době nabývá na významu. V tradičních společnostech představovala rodina souhrn produkčních, hospodářských a ekonomických funkcí a byla „místem garantujícím každodenní přežití jejích členů“.(Havlík, 2002, 70). S vymizením produkční funkce rodiny je kladen důraz na osobní vztahy. I dítě během vývoje rodiny prodělalo změnu své role uvnitř ní. „Z malého dospělého“, který se co nejdříve zapojoval do rodinného hospodaření, se stával objekt péče, ochrany a lásky“. (Havlík, 2002, 71). „Nová dělba práce založená na moderních technologiích a přesun mas obyvatelstva z venkova do měst ... oddělily práci od soukromých, rodinných prostor. Rodina tvoří důležité emocionální zázemí, které se nazývá domovem. Pokles významu ekonomických či vzdělávacích funkcí rodiny vyzdvihl význam emocionální a morální. Tyto požadavky jsou však pro některé rodiny nad jejich síly.“ (Havlík, 2002, 72).

„Současná rodina a jedinci v rolích spojených rodinou jsou z širšího společenského prostředí atakovány požadavky, normami a cíli, které jsou někdy vzájemně rozporné či v souhrnu celkově nerealizovatelné. Současná rodina je v přechodném stavu. Známe její výchozí stav, tím je tradiční rodina, ale nevíme, k jakému cílovému stavu směřuje.

Zpochybněna je role manžela a otce jako dominantního a autoritativního prvku v rodině. U mnoha mužů se vytrácí aktivní odpovědnost za rodinu. Fakticky přenechávají odpovědnost manželkám, které ač také zaměstnané, nesou na svých bedrech rozhodující břímě provozu domácnosti.

Aktivity, funkce a do značné míry i sociální status ženy se do značné míry proměnil. Většina žen je ekonomicky aktivní a někdy jsou ženy dokonce svými příjmy hlavním živitelem. Vedle ekonomické aktivity je však žena také hlavní pracovní silou v domácnosti.“(...) (Sak, 2000, 222).

Ekonomická funkce zastávala v historii nejdůležitější funkci rodiny. „Socializaci a výchovu můžeme tak téměř ztotožnit se zapojením dětí (v závislosti na věku a pohlaví) do této rodinné dělby práce. Průmyslová revoluce proměnila hospodáře v živitele a hospodyně v ženu v domácnosti. Jejich postavení se přizpůsobila stále expandujícímu trhu. V druhé polovině 20. století rozhodující většina rodin ztratila svou úlohu hospodářsky produktivních jednotek. Muži a nyní i ženy plní své profesní role mimo rodinu. Vyčleněním pracovních aktivit z rodiny mizí důležitá část každodennosti, která rodinu spojovala. To vede k tomu, že jednotliví členové mají různorodé zájmy, kterými vyplňují čas, který dříve trávili spolu. Toto vyvolává riziko odcizení, které může vést až k deprivaci dětí, které jsou pak náchylnější k vlastnímu deviantnímu chování.“ (Havlík 2002, 73).

Socializační, výchovné a vzdělávací funkce rodiny jí vzali jiní činitelé socializace. Tím hlavním a nejviditelnějším se stala škola, která pomohla dítě vyvázat z předčasné ekonomické aktivity, a tak prodloužila období mládí, bez povinností podílet se na ekonomickém zajištění rodiny. Dalšími činiteli jsou předškolní či mimoškolní zařízení a v neposlední řadě také média. Otázkou socializační funkce rodiny je jaké hodnoty by měla svým dětem předávat. Na tuto otázku není jednoznačná odpověď, poněvadž dnes souběžně působí protikladné hodnotové systémy, což dále znejišťuje rodiče v jejich výchovných cílech. Některé výzkumy upozorňují na fakt, že rodiče z nižších vrstev dávají přednost trváním na vlastních hodnotách, které předávají svým dětem a naproti tomu rodiče z vyšších vrstev společnosti nechávají při hledání a výběru hodnotového systému svým dětem větší volnost. Důležitý je také vztah rodiny k instituci školy, která ovlivňuje i rodinné dění. „Funkce rodiny a školy se svým způsobem doplňují v tom, že každá z těchto institucí jiným způsobem udržuje kontinuitu sociálního řádu.“ (Havlík, 2002, 75)

Ve všech rodinách by měl být prioritní zájem a potřeby dětí. Rodina by měla být primárním centrem při organizování volného času dětí a neměla by tuto funkci zcela přenechávat

organizacím zabývajícím se volným časem dětí. Tyto organizace by měly být pouze vhodnými prostředníky pro efektivní trávení volného času dětí.

Dle Pávkové (Pávková,2002,78) hraje prvotní roli při posuzování sociálních vlivů ve volném čase, rodina. Stále platí, že prvotní zkušenosti s využíváním volného času získáváme v rodině. Rodiče jsou pro své děti prvními vzory. Děti se od svých rodičů učí žít určitým způsobem, přebírají, napodobují jejich životní styl. Pro formování vztahu k volnému času jsou důležité některé skutečnosti:

- o jaký typ rodiny se jedná, jaký je způsob rodinného soužití, zda se jedná o rodinu malou nebo velkou, uzavřenou či otevřenou, jaký je věk rodičů i dětí, počet dětí, jejich pohlaví, styl rodinné výchovy apod.
- jaké jsou zájmy rodičů, jak si je navzájem tolerují, jaký význam se jim přikládá, i kolik finančních prostředků jsou svým koníčkům i koníčkům dětí ochotni věnovat.
- rodina je pro děti prvotním prostředím volnočasových aktivit a výchovy k efektivnímu trávení volného času. Je velmi důležitý postoj rodičů k způsobu života rodiny a hlavně k trávení společných aktivit se svými dětmi doma i mimo domov.

Nejdůležitější však je učit děti prožívat svůj volný čas bohatě a smysluplně na základě svého dobrovolného rozhodnutí a současně za citlivého vedení ze strany rodičů. Děti si tak vytváří postoje, které budou později uplatňovat po založení svých rodin. Tyto postoje se vytvářejí :

- nápodobou a reprodukcí – pobyty v přírodě, výlety, vycházky, rodinné dovolené...
- individuálními i společnými pravidelnými zájmovými činnostmi – sport, divadlo...
- citlivým sledováním potřeb, zájmů a nadání dětí.

Rodina je tak aktivním subjektem v oblasti svého volného času, rozvíjí pozitivní podněty a čelí tak nežádoucím vlivům.

Jsou i rodiče, kteří volný čas a jeho trávení podceňují. Neprojevují vůbec zájem o volnočasové aktivity svých dětí, „nemají čas“. Nezajímají se o volnočasové aktivity ani o zájmy svých dětí. Nejrizikovější jsou z tohoto hlediska rodiny nezaměstnaných a podnikatelů, kteří téměř všechnen svůj čas věnují svému zaměstnání a prakticky jim nezbývá žádný čas ke komunikaci či trávení volného času s jejich dětmi.

2.6. Ontogeneze pubescence

Duševní vývoj je do značné míry **determinován biologicky**, tj. tělesným vývojem. Nejdůležitější je přitom vývoj mozku. Mozek se nejrychleji vyvíjí – jako ostatně celé tělo – v nitroděložním vývoji.

Také psychická involuce je determinována biologickou involucí mozku. Mozek řídí organismus i jeho vývoj ve spolupráci se starším řídicím systémem – hormonálním systémem. Jak se vyvine neurohormonální systém a celé tělo, to záleží jednak na prostředí a jednak na genetickém programu, na dědičnosti.

Také na další vývoj organismu působí řada příznivých i nepříznivých faktorů: výživa, nemoci a také psychické vlivy. Tak se dotváří tělesná konstituce, je zčásti zděděná, zčásti daná prenatálními vlivy, působením prostředí v raném dětství.

Jak víme, vývoj je **determinován zároveň prostředím**. To platí pro vývoj každého organismu a pro jakýkoli systém. Který se vyvíjí. Ve vývoji člověka a jeho psychice, musíme zvlášť zdůraznit úlohu toho prostředí, kterým je pro člověka společnost. Každý z nás žije a vyvíjí se především v **interpersonálních** vztazích k lidem, s nimiž se dobře zná a kteří jsou mu osobně blízcí. Typickým příkladem těchto vztahů jsou vztahy **rodinné**. Dále žijeme ve vztazích k větším skupinám, do nichž patříme jako školní třída, pracovní skupina atd.

Společnost na nás působí na každém kroku a určuje, jak se budeme vyvíjet po celý život. Podstatnou složkou evoluce je tedy **socializace**, příprava na plnění úloh a rolí, které nás čekají jako rodiče, pracovníky, občany. Je to vrůstání do společnosti, ve které máme žít. (Giddens, 1999, 174).

PUBESCENCE

Význam slova pubescence vystihuje doslova získávání dospělého typu ochlupení, tělesné dospívání.

Jedná se o období, podle Říčana (Říčan, 1989, 189), které je snad z celého života nejdramatičtější a biodromálně nejzajímavější. Tělesná proměna, jejíž nejdůležitější součástí je pohlavní dospívání, by již sama o sobě stačila vychýlit psychickou rovnováhu. Dítě zároveň dělá pod vlivem školy velké pokroky v rozumovém vývoji, které mění jeho způsob nazírání

na svět i na vlastní život. Nově mnohem hlouběji, chápe svou individualitu a hledá svůj osobitý rukopis. Zároveň mění své vztahy k vrstevníkům, k rodičům a dalším autoritám. Musí se rozhodnout na složité křižovatce volby povolání nebo studijního oboru.

Pubescent vyrostle ze 145 cm v jedenácti letech na 165 - 170 cm v patnácti letech. Zároveň však rostou a zrají vnitřní pohlavní orgány, kolem 13. věku se u většiny chlapců objeví první noční poluce a u dívek první menstruace. Obojí je známkou pohlavního zrání.

Pubescent je schopen vědecky myslet, dokáže uvádět myšlenky do nejrůznějších souvislostí. Mění se celá jeho mentalita.

Zaměstnání pubescentů ve volném čase odpovídá jejich větší rozumové i celkové vyspělosti. Někteří pubescenti jsou velcí čtenáři. Chlapci zpočátku holdují ještě bojovým hrám, baví je technické stavebnice, staví modely různých druhů. Děvčata mají zájem o panenky, ale už na ně spíše šijí, než by si s nimi hrála. Děvčata i chlapci rádi hrají složitější stolní hry včetně karetních, v nichž dosahují už virtuozity.

Zvláštní kapitolou je pubescentní sport. Rvavé sporty jsou velmi oblíbené a jsou teď pro vývoj osobnosti snad ještě významnější než v mladším věku. Chlapec i dívka sní o vrcholných sportovních výkonech, i když jim je jasné, že nemají prakticky naděje, nejsou-li od malička zapojeni do vrcholové přípravy. Pubescent dokáže věnovat většinu volného času sportovnímu tréninku, který tak ztrácí ráz hry a stává se tvrdou – byť dobrovolnou prací. Jde zde o jediné. Být lepší než druzí, být první! Pro duševně zdravější a zralejší sportovce však bývá naopak závodění spíše záminkou k tomu, aby užívali rozkoše z pohybu a dětinsky nenasytné manipulace s příslušným nářadím.

V pubescenci se probouzí zájem o umění, které je nyní už něčím více než hrou. Někteří pubescenti jsou už vážnými amatéry a vynikají zvláště v hudbě, kde se mohou vyrovnat dospělým. Naproti tomu výtvarný umělec zraje pomaleji.

Pubescence se označuje za období „vulkanismu“, kdy každá tendence má vyšší teplotu než v dětství. Můžeme mluvit o „hormonální bouři“. Ať už pubescent navenek ovládá své city, nebo ať je nepokrytě projevuje, musíme počítat s větším „citovým rozkyvem“. Pubescent reaguje podrážděně. Jeho nálady bývají labilní, nápadně často se mění, převládají však záporné emoce. U citlivějších pubescentů se objevují poruchy soustředění, snadná unavitelnost, horší, méně klidný a vydatný spánek, úzkost. Bývají rozháraní, nelze předpovědět, jak kdy zareagují. Mívají pocit nejistoty.

Není vůbec divu, že se problematické, pro dítě nové, protikladné city občas projeví výbuchem destruktivního chování, výtržnostmi i násilností. Výbušnost citů neznamená ještě jejich intenzitu, hloubku. Kritický pozorovatel má často spíše dojem přecitlivělosti, případně prudké sentimentality. Ani to, že se v pubescenci vyskytují suicidia nedokazuje intenzitu citu, nýbrž spíše labilitu, nedostatek sebeovládání, ucelenosti, integrace v citovém životě – pubescent se nechá přemoci citem, který v daném okamžiku náhodou převládne. Přes nápadnou citovou labilitu je zřejmé, že proti předchozímu období stoupá sebekontrola a ubývá citové bezprostřednosti.

Nejde jen o tvář, nýbrž o celé tělo, povahu, schopnosti a jiné možnosti, jde o to, přijmout sám sebe. To je velký a obtížný úkol pubescentního vývoje. Začne mu záležet na druhém pohlaví, na tom, zda se bude líbit, zda nesklidí spíše posměch. Když se zamiluje, začne mu na pohlednosti záležet dvojnásob. Pubescent buď dokáže přijmout svou tvář a najde v ní zalíbení nebo ji nepřijme. Záleží na tom, jak si sám sebe cení, váží, jaké sebevědomí získal v předcházejícím období. Dítě má být již od období batolete považováno za nejkrásnější na světě a má získat neotřesitelnou jistotu, že si ho rodiče cení, že se mu obdivují. Tato jistota, o které se nikdy nemluví a o které se ani neví (tak je samozřejmá), je základní výbavou na složitou a klikatou cestu pubescencí.

Pubescent se naučí dbát o svůj zevnějšek. Svádí urputné boje s rodiči, když odmítá jít do školy v něčem, co považuje za obnošené, dětské, nemožné. Trápí se, musí – li nosit brýle, děvčata se starají o svou váhu.

Pubescent se také musí vyrovnat s tím, jaký je uvnitř. Také gejzír nových myšlenek, pocitů, impulsů a nálad upoutává pozornost pubescenta ke zkoumání vlastního nitra. O těchto nových zkušenostech nedovede pubescent s nikým mluvit, předem se cítí nepochopen, utíká ze společnosti, kde má pocit, že mu nikdo nerozumí, a za chvíli utíká ze samoty do řádicí tlupy. Tuší už, co bude znamenat samostatnost založená na vyrovnání s tímto světem subjektivity, dospělé ručení za své vlastní činy, cílevědomé vedení svého vlastního života.

Závislost na rodičích klesá a od školního věku se vytvářejí vazby k vrstevníkům, na něž se dítě stále častěji orientuje. Tento proces odpoutávání od rodičů a začleňování mezi vrstevníky má v každém stadiu trochu jinou podobu, ale nezastavuje se. Pubescence znamená další krok k samostatnosti. Přesto však jsou vztahy k rodičům, a to nejen existenční závislost, nýbrž i citové vazby, stále ještě na prvním místě. Pubescent potřebuje i výchovné vedení – opatrné a

nenásilné, ale pozorné. Autoritativní, případně i razantní výchovné zásahy je třeba citlivě zvažovat a používat ve zcela výjimečné situaci.

Převládá kritika a dokonce vzpoura. Můžeme dokonce mluvit o **pubescentním negativismu** (Říčan,1989,196), týká se především útoku na autority. Pubescent sleduje chování rodičů, diskutuje o jejich názorech a někdy až nápadně zastává právě opačné stanovisko než oni. Vzpoura se týká i dalších autorit, zejména učitelů. Kritika se vztahuje i na další dospělé, zejména vyššího věku. Každý, komu je přes čtyřicet, je už pro pubescenta starý, zkostnatělý, nemožně zaostalý. Doma i ve škole je pubescent alergický na trest. Zejména tělesný trest je pro něj nesnesitelný, ale i jakýkoliv jiný trest, zejména v rodině, přijme jako urážku a ponížení.

Pubescentní vzpoura je normální stadium a má svůj vývojový smysl. Usnadňuje vymanění z dětské citové závislosti a je zkouškou vlastních sil. Kde byly dosavadní vztahy mezi dítětem a rodiči silné, vřelé a bezpečné, má i bouřlivá puberta dobrou prognózu. Tato vzpoura může proběhnout nenápadně ve třech případech.(Říčan,1989,197)

1. pokud je dítě zakřiknuté a vzpoura je překryta vynucenou poslušností
2. není proti čemu se bouřit, rodiče jsou ze slabosti povolní
3. rodiče vítají každý samostatný projev, jemně a v pravou chvíli pubescenta sami postrkují k samostatným letům z hnízda a kdykoli ho vítají zpět, vážně s ním diskutují, vychovávají demokraticky. Vzpoura se pak projeví jako řada menších konstruktivních sporů, napětí mezi otcem a synem se vybijí třeba i při sportu

Svoboda je pro pubescenta vysokou hodnotou, měla by být i pro jeho rodiče. Pubescent má svá tajemství, myšlenky, pocity, ale také kamarádství a podniky, o kterých má své tajnosti. Je nebezpečné z něj tato tajemství dostávat, byť mívají rodiče strach o zapojení do part.

Vztah k vrstevníkům je jednou z hlavních hybných sil pubescentního vývoje. Skupina vrstevníků, zvláště školní třída, ale i parta vytvořená kolem sportovních a jiných zájmů, má stále větší vliv. Ve třídě i v jiných skupinách se už liší obliba a vliv: pubescent má často v oblíbě někoho jiného, než komu se podřizuje. Vytváří se rozdíl mezi formální a neformální autoritou. Veřejné mínění třídy nebo jiné skupiny vrstevníků je teď už tak silné, jeho odsudek představuje takovou hrozbu, že pubescent raději riskuje i dost vážný konflikt s rodiči a učiteli, než aby se proti němu postavil. Zvláště tam, kde v rodině chybí solidní citové zázemí, podléhá pubescent vrstevníkům až nebezpečně. Snaží se být za každou cenu populární, nebo alespoň nevybočovat. Je pak třeba překvapivě sugestibilní vůči partě, dá se vyhecovat k jednání, které

neodpovídá jeho povaze: opije se, zkouší drogu, provokuje bezpečnost, zachová se bezohledně ke starému člověku. Vrstevníci usnadňují nezbytnou citovou emancipaci od rodiny a získání nezávislosti, často je však tento tlak příliš silný a dítě se ocitá v bolestném konfliktu. Pubescent obvykle touží po věrném kamarádovi, se kterým by si rozuměl. Má – li štěstí, najde ho. Pak spolu tráví spousty času a dospělí se diví, kolik si toho ti dva mají co povídat. Takové důvěrné přátelství může vydržet řadu let, dokonce celý život. Kromě toho, že má velkou hodnotu samo o sobě, je cenné.

Pro tuto zcela specifickou charakteristiku celého období pubescence jsem si tento věk dětí vybrala pro empirickou část mé diplomové práce. Pro celou řadu nejrůznějších „vývojových bouří“ tohoto období hodnotím tuto věkovou skupinu dětí jako zásadní, z hlediska předcházení nežádoucím projevům chování, efektivním trávením volného času.

Vývojová krize nastává, dostanou – li se hybné síly vývoje do ostrého rozporu. Je to stav, kdy už není možné zůstat takovým jako dosud, a přitom cesta kupředu není otevřena nebo je velmi nesnadná. Ze střetnutí protikladů vzniká nová kvalita. To zároveň znamená, že se ztrácí něco starého. Jde o přerod a ztrátu kontinuity, neboť neexistuje žádné jádro osobnosti, které by krizí prošlo nedotknuto. Přitom vědomí kontinuity, to, že já dnešní budu zároveň já zítřejší, je jeden ze základních integračních principů osobnosti.

Erikson se však pokusil objevit v každém stadiu krizový protiklad přímo v psychice, v osobnosti. Zde je podle něj rozhodující střet, do kterého se sice promítnou biologické a sociální hybné síly, ale který je psychologický a vede k restrukturalizaci, reorganizaci duševního života.

Eriksonova teorie je elegantní v tom, že každé vývojové stadium, které, jak víme, je definováno svým hlavním úkolem, má také svoji příznačnou krizi, a dokonce vývojový úkol je možno splnit jen tak, že člověk projde takovou krizí a v ní se změní, zdokonalí, vyroste.

2.7. Vrstevnická skupina

„V odborné veřejnosti zabývající se rizikovou mládeží je populární představa inspirovaná dílem Erika Eriksona (Matoušek, Kroftová 1998, 82), že dospívající si svou **osobní identitu**

musí během dospívání vytvořit v průběhu dramatických střetů s rodiči, případně s jinými představiteli světa dospělých. Hlavním prostředkem tohoto hledání vlastního já má být **vrstevnická skupina**, jež se na prahu dospělosti stane nejvýznamnější referenční skupinou, zastiňující svým vlivem všechny ostatní skupiny včetně původní rodiny.“ (Matoušek, Kroftová, 1998, 83).

Ve všech společnostech sílí, podle Kroftové, na průběh dospívání, formativní vliv vrstevnických skupin.

Děti tráví čím dále tím více času ve formálních skupinách v kolektivních zařízeních i v neformálních zařízeních v místě bydliště. Tyto skupiny jsou mnohem větší než rodina a vliv učitelů a vychovatelů na děti je v nich výrazně menší než v rodině. Díky tomu se dítě dostává dříve a na delší dobu do intenzivní interakce s vrstevníky.

Také novodobá kriminologie zdůrazňuje, že kriminalita mládeže je páchána skoro vždy v partách čili v neformálních vrstevnických skupinách. Neformální skupiny přitom u nás zhusta vznikají vydělením ze skupin formálních, nejčastěji je tvoří spolužáci ze škol, učilišť atd.

„Pro mnoho dětí a mladých lidí je první, a často také jedinou formou dobrovolného sdružování neformální **vrstevnická skupina (peer group)**. Vytvářejí ji mladí lidé blízkého věku a obdobného zájmu, často také téhož pohlaví a blízkého sociálního statusu. Vrstevnické skupiny vznikají nejprve v místě bydliště, později se dosah jejich působení zvětšuje. Tyto skupiny v minulosti byly a dodnes jsou výrazem potřeby člověka navazovat neformální mezilidské kontakty.“ (Hofbauer, 2004, 99)

Příslušnost k takovéto skupině, píše Hofbauer, poskytuje zázemí a ochranu, kompenzuje jejich sociální a citovou deprivaci, vytváření sociálních vztahů a pocitu bezpečnosti má pro jejich členy někdy stejný význam jako obsah činnosti. Pomáhá překonávat sociální izolaci a přispívá k jejich socializaci a k osvojování pozitivních hodnot. V některých případech však působí opačným směrem. Důsledkem se tak stává antisociální a delikventní chování.

Pozitivně zaměřené vrstevnické skupiny se věnují společným hrám, jednoduchým soutěžím a sportování, zábavě nebo objevování svého okolí a svým členům umožňují vstupovat do vzájemné komunikace. Stanovují si jednoduché, přístupné a krátkodobé cíle, mají různý stupeň soudržnosti i délku trvání, postrádají pevnou organizační strukturu. Přitom však mohou podněcovat intenzivní zážitky, trvalé vzpomínky a hlubší osobní vztahy.

Vrstevnícké skupiny zůstávají trvalou součástí života mladých lidí a zachovávají si značný výchovný potenciál.

„Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je vrstevnícká skupina důležitější než pro mladé lidi vyrůstající v rodinách, jež dětem poskytují přiměřenou míru podpory a vedle toho jim přiměřeně vytyčují meze dovoleného chování. I pro dítě vychované funkční rodinou představuje každá vrstevnícká skupina více či méně stresující nárok. Obstát v očích vrstevníků jako někdo, kdo je „v pořádku“, kdo plně sdílí její hodnoty.“ (Matoušek, Kroftová, 1998, 85).

„Důležitost vrstevníků má hlavní význam v období adolescence. V této době přestávají tradiční socializační činitelé jako rodina či učitelé ve škole hrát prim a nastupuje vrstevnícká aréna. Co si myslí mladí o mladých je to, co je vzájemně formuje. Obliba či neobliba mezi spolužáky, partou ze sídliště či na místní diskotéce se stává potvrzením sebehodnocení mladých dospívajících. Mnoho záleží i na výběru referenční skupiny, jedni se vzhlíží v umělcích, filmových hrdinech či sportovcích, jiní však tíhnou k delikventním skupinám (např. uživatelů drog či gangům)“ (Koř'a, 2004, 44).

„Vrstevnícké skupiny bývají zprvu homogenní. Zlom, kdy se začínají vrstevnícké skupiny přetvářet ve smíšené nastává mezi dvanáctým a třináctým rokem věku. Chování uvnitř skupiny je velmi konformní, i když navenek se zdá nekonformní. Toto zdání je zapříčiněno výrazným vymezením proti dospělé, hlavně rodičovské populaci. Mladí se vymezují navenek a zároveň identifikují se skupinou přes vnější znaky, ať již oblečením, účesem, ozdobami, doplňky, gesty a stylem komunikace, ale také skrze vytváření vnitřních norem, hodnot a postojů. Způsoby chování členů jednotlivých skupin podléhá vnitřní sociální kontrole a nezdá se, že jsou odchylky od nastavených norem trestány. Nejvyšším trestem je vyloučení ze skupiny, které probíhá skrze přerušování komunikace a osobního styku s dotyčným.“ (Havlík, 2002, 52).

Význam vrstevnícké skupiny spočívá v tom, že vytváří oporu v procesu vytváření identity. Tato opora spočívá ve skupinové identitě, která pomáhá členům vrstevnícké skupiny překonat nejistotu v procesu osamostatňování.

„Vazba na skupinu snižuje individuální zodpovědnost a zvyšuje pocit sebevědomí a sebestjistoty, jehož by jedinec jinak velmi pravděpodobně nedosáhl. Sebevymezení příslušnosti ke skupině je relativně snadné a jedinec tak získá bez větší námahy uspokojující obraz sebe sama.“ (Vágnerová, 2005, 371).

Průběh socializace ve vrstevnické skupině (Vágnerová,2005,377), lze rozdělit do tří fází :

1. **vstup** – adaptace na skupinu
2. **přijetí** – přijetí skupinové identity, norem a hodnot skupiny
3. **odpoutání** – snižuje se konformita se skupinou, narůstá kritičnost k názorům uvnitř skupiny (Vágnerová, 2005, 377)

„Vztahy nejsou cílem adolescentního chování, ale prostředkem k nalezení odpovědi na otázku KDO JSEM? Důležitější je fyzická přítomnost než – li přátelství. Vzájemná interakce plní účel tzv. rezonanční stěny, která dává neustálé zpětné vazby a tím pomáhá dospívajícím k možnosti vlastního náhledu a s tím spojeného sebehodnocení.“ (Macek, 2003, 22).

2.8. Masmédia a jejich vliv na volný čas dětí

„V životě současného člověka stále roste význam mezilidské komunikace jako formy sociálního styku spočívající ve sdělování informací. Komunikace může být bezprostřední, tváří v tvář, stále častěji však informace zprostředkují média (sdělovací prostředky). Zejména masmédia (hromadné sdělovací prostředky) umožňují ovlivňování velkých skupin lidí najednou a v poslední době i jejich aktivní zapojení do komunikace. Ve 20. století prošla prudkým vývojem jak tradiční média tištěná (knihy, časopisy), tak média zaměřená na akustické nebo obrazové zpracování informací (film, rozhlas, televize). Značně rozšířila svoji nabídku z hlediska obsahu i metod, zvýšila dosah, vliv a význam. V posledních desetiletích je doplnila média spjatá s rozvojem elektronických technologií (mobilní telefony, počítače, internet). (Hofbauer, 2004, 128).

Názory na vliv masmédií na vývoj dětí a mládeže se často liší. Jedni popisují jejich negativní vlivy v propagaci násilí, pasivity a konzumního způsobu života. Druzí naopak vyzdvihují pozitiva, která spočívají v rychlejším dospívání. Někteří sociologové a psychologové však upozorňují na rozdíly vnímání především televizních pořadů u dospělých a dětí. „Dospělí (...) rozlišují mezi zprávami a zábavou a mezi zábavou a reklamou. Děti však nikoliv.“(Kořa, 2004, 48).

Na věčnou otázku, zda televize zvyšuje u mladistvých agresivitu není možné jednoduše odpovědět. Koř'a (tamtéž) ukazuje na několika studiích, že agresivita nemá přímou souvislost se sledováním násilných scén. Tyto totiž obsahují většinou i rozložení na „dobro a zlo“ a dospívající si tedy kromě negativního přejímání agresivity přebírají do své výbavy i schopnost rozlišovat mezi těmito základními kategoriemi. Televize a další média také rozšiřují mladým lidem obzory a jsou takovým „oknem do světa“. Touto formou je možné předávat společenské a kulturní hodnoty. Jiný význam bychom našli též v tom, že sledování oblíbených seriálů funguje jako komunikační prostředek a přihlášení se k vrstevnické skupině. Lze tedy konstatovat, že se média nedají přesvědčivě vyložit jako socializační činitel. Dá se říci, že mají jak pozitivní, tak i negativní vliv na děti a mládež.

„S nebyvalou rychlostí a razancí se nové formy komunikace staly součástí denního života rostoucího okruhu příslušníků společnosti. Prostupují také volný čas na všech úrovních – od individuální po celospolečenskou, od místní po světovou – a všechna tato prostředí pomáhají spojovat. Jejich působení má však také odvrácenou stranu : jednak přecenění diváckého a uživatelského přístupu na úkor vlastní aktivity a spoluúčast, jednak propagaci násilí, šíření pornografie a dalších negativních jevů.“ (Hofbauer, 2004, 129).

Děti se s médii v současné době setkávají prakticky denně a to ve škole, v rodině, ale i e volném čase. Tyto možnosti se nabízejí dětem již v předškolním věku. Prostřednictvím médií děti získávají informace o světě dospělých i vrstevníků, uspokojují a rozvíjejí své zájmy inspirují se pro nové druhy zábavy a oddechu, prožívají chvíle napětí nebo radosti, různá dobrodružství, někdy se na mediální tvorbě dokonce sami podílejí. A tak se postupně vytváří nová a významná oblast zájmové činnosti, jejíž rozvoj je do budoucna velmi významný. Masmédia ovlivňují skutečně život každého z nás, ale děti na tuto nabídku reagují skutečně odlišně a hlavně zcela individuálně. (individualizace médií).

Uplatnění médií ve volném čase dětí

Podle Hofbauer(Hofbauer,2004,79) se možnosti médií rozvíjejí zrychlujícím tempem – od vynálezu knihtisku až k současné masové produkci a rozšiřování knih. Poslední desetiletí se stalo obdobím kvantitativního i kvalitativního rozmachu nových informačních a komunikačních technologií a jejich širokého uplatnění ve volném čase rostoucího počtu dětí. Běžnému využívání těchto prostředků napomáhají také jejich přenosné modifikace jako jsou

přenosné televize, mobilní telefony zahrnující i fotoaparát a osobní počítače umožňující využívání internetu. Vznik nových prostředků informace a komunikace neruší, avšak mění média již existující i jejich výchovné a volnočasové využívání. Svůj význam si přitom zachovávají tištěná média (knihy a časopisy), jejichž budoucnost se nyní často zpochybňuje.

Různé formy vztahu mezi dětmi a médii

Děti se stávají předmětem zájmu médií určených dospělým. Média mluví o dětech. Média vytvářená dospělými přináší informace o stavu a potřebách života a rozvoje mladé generace. Jsou určena buď široké veřejnosti nebo bývají zaměřena odborně. Jsou určeny zvláště těm skupinám, jež se věnují dětem a mladým lidem.

Děti se setkávají s médii jako uživatelé (čtenáři, posluchači, diváci) - média mluví k dětem. Jedná se oblast médií vytvořenou dospělými, která přináší dětem informace o přírodě, člověku a společnosti, zábavu i podněty pro činnost. Zabývají se minulostí, současností i předpokládanou budoucností různých oblastí skutečnosti nebo vědních a zájmových oborů. Prostřednictvím interaktivních postupů rozšiřují informace mezi mladou generaci a stávají se také iniciátorem a organizátorem jejich společenských aktivit a jejich volného času.

Děti samy se podílejí autorsky, organizačně nebo technicky na mediální tvorbě. V posledních letech vznikají média vytvářená samými dětmi s cílem informovat o sobě i různých oblastech skutečnosti. Pro dospělé jsou jedním ze zdrojů poznání o životě současné mládeže. Podstatné je, že se v nich děti stávají dopisovateli, reportéry, redaktory nebo technickými pracovníky. Učí se odkrývat problémy a vyhledávat informace o nich, vyjadřovat na ně své názory, po redakčním a technickém zpracování je sdělovat ostatním a přispívat tím k jejich řešení.

Vztah příslušníků mladé generace k médiím tak přestává být jednostranným přijímáním informací ze světa dospělých a pomáhá vytvářet aktivní vztah mladých občanů ke skutečnosti. Práce v médiích se stává inspirací i pro jejich individuální nebo společné volnočasové aktivity, specifickým prostředkem participace na rozvoji školy, vrstevnické skupiny, zařízení nebo sdružení volného času, obce i společnosti. (Hofbauer, 2004, 132).

Pro současnost je charakteristické rychlé šíření a všestranné využívání elektronických médií také v naší zemi. Roste počet majitelů mobilních telefonů, většina škol je vybavena počítačovými učebnami, počítače tak školy mohou využívat k výuce, ale i v rámci zájmových kroužků. S médii se tak děti seznamují ve škole, ve školních družinách a klubech, ve střediscích volného času dětí a mládeže nebo samotných centrech počítačových her, ale také doma, u rodičů v práci, u kamarádů.

„Počítač zajímá již děti v předškolním věku. Do tří let se však doporučuje pracovat s ním pouze několik minut, postupně zařazovat hry, sestavovat puzzle atd. Vyhledávání na internetu mají zkoušet až děti školního věku, kdy již mohou provádět širší škálu činností – kromě běžných počítačových her to jsou např. internetové znalostní soutěže, dětská seznamka prostřednictvím emailu, webparáda poskytující informace nebo zábavu jednotlivcům, zájmovým kroužkům nebo členům sdružení.“ (Hofbauer, 2004, 137).

Současné způsoby využívání médií pomáhají vytvářet pozitivní vztah také k předkládaným informacím, k námětům a programům volnočasové činnosti a probouzejí zájem dětí a mladých lidí o to vyjadřovat svoje názory.

„Hodnotový zřetel je aktuální i proto, že média ve volném čase dětí a mládeže působí také nežádoucími vlivy, ať vznikají v širším společenském kontextu, ve volném čase, nebo přímo ve sféře médií. Tyto vlivy se někdy projeví okamžitě, jindy zůstávají latentní. Časově příliš náročné (každodenní a několikahodinové) využívání médií ve volném čase může vést k závislosti na nich nebo způsobuje absenci činností kompenzačních (např. sportovních nebo uměleckých). Média sice umožňují získávat množství obsahově různorodých informací a operativně navazovat kontakt s dalšími lidmi, často se to však děje bez zažité osobní zkušenosti a rozvíjení hlubšího vztahu. Žádoucí proto je obsah a metody aktivit volného času koncipovat tak, aby nevedly k jednostrannosti a stereotypům, nýbrž podporovaly všestranný rozvoj osobnosti.“ (Hofbauer, 2004, 137).

Snad ještě nejsme schopni plně docenit možnosti poznání světa a vytváření kultury, jež dnes mladým lidem nabízí masová komunikace prostřednictvím médií.

Hlavní problém v budoucnosti zřejmě nebude v nedostatečné přístupnosti informací, ale spíše v jejich množství, rozptýlenosti a malé užitečnosti. Na významu proto nabývá mediální výchova dětí, která zahrnuje i potřebu učit se jejich vhodnému, kritickému využívání, být aktivní a současně odolný vůči manipulaci.

„Dítě a mladý člověk se také v této oblasti může (a má) stávat pánem svého konání a umět odmítat to, co by ho činilo podřízeným, závislým a odcizeným.“ (Hofbauer,2004,138).

„V posledním období se prohloubil vliv hromadných sdělovacích prostředků, počítačových médií, televize, videa nebo komerčních zařízení volného času, jejichž působení má i vysloveně negativní důsledky (násilí, pornografie). Od tradičních i nových zařízení volného času si tato skutečnost žádá zvýšení účinnosti a zlepšení stimulace aktivit, umožňovat aktivní podíl na nich tak, aby se zařízení pro děti a mládež stávala zařízením dětí.“(Hofbauer,2004,139).

S velkým rozšířením médií ve společnosti souvisí i vznik nových typů závislostního chování u dětí a mládeže, a to netománie a závislost na televizi. (Sak,2000,197).

Netománie – závislost na internetu je závislostí primárně psychickou. Dítě či mladiství, který je na internetu závislý, tráví u počítače nadměrné množství času, a to bez jakéhokoliv cíle. Má nutkavou potřebu neustále prohlížet svou emailovou poštu a listovat nabídkami jednotlivých serverů. Stav jedinců závislých na internetu lze přirovnat k patologickému hráčství – gamblingu. Rozdíl mezi těmito dvěma typy závislostí je velmi malý. O obou typech závislostí je přítomna ztráta sebeovládání, touha po druhu chování, které směřuje k takovému prožívání, které dotyčný člověk vnímá jako příjemné. Při tomto druhu závislosti se objevují potíže fyzické – špatné držení těla, poruchy krevního oběhu, poškození očí, psychické – organismus je přetěžován, vyhledávání nových informací na internetu je namáhavé a stresující, sociální – počítač se stává pro děti náhražkou vzájemné komunikace a interakce. Počítač dětem neumožňuje získat potřebné sociální dovednosti.

Závislost na televizi – počátek závislostního chování u dětí lze rozpoznat tak, že postupně ztrácejí blízké vztahy k vrstevníkům a omezují své sociální kontakty, vyhasínají jejich emoční vztahy, vyskytují se u nich konflikty s ostatními dětmi, které nemají vážný důvod a přestávají si plnit své povinnosti a závazky – školní povinnosti. Sociální aspekt chování dětí trpících závislostí na televizi je, že se chovají nemotivovaně, apaticky, neeticky, jejich hierarchie hodnot vykazuje egoistické uspořádání, podřizují svůj denní program televiznímu programu, žijí životy svých seriálových a filmových hrdinů, je jim cizí, co se děje v realitě. Psychologický aspekt – u dětí klesá schopnost empatie, mění se jejich prožívání, po shlédnutí agresivních scén se navozuje agresivní chování, dochází k narušení paměťových

stop. Biologické aspekty – děti s tímto typem závislosti se často budí ze spaní, mají noční můru, případně si situaci vybavují při hře s ostatními dětmi, tyto děti vykazují zvýšený výskyt agresivity. Dále se u nich projevuje nedostatek pohybu, které způsobuje vadné držení těla, dostavuje se bolest hlavy, jsou neúměrně zatěžovány oči a narůstá riziko očních onemocnění. (v poslední době se ještě začínají v literatuře objevovat zmínky o závislosti na počítačových hrách a mobilním telefonu u dětí).

Petr Sak, ve své knize Proměny české mládeže (Sak,2000,198), uvádí různé způsoby využívání počítače dětmi:

Psaní textu, počítačové hry, počítačová grafika, vytváření a užívání databází, vzdělávání, poslech hudby na CD, encyklopedie a slovníky, programování, jazyková výuka, matematické výpočty, překládání, prezentace, přednášky, využívání Internetu, elektronická pošta, faxování, poslech rádia, sociální kontakt, domácí video, sledování televize a jiné.

2.9. Zařízení pro volný čas dětí

Výchova ve volném čase probíhá nejčastěji v rámci nějaké instituce nebo zařízení či sdružení. Typ organizace definuje do určité míry cíle působení, možnosti spolupráce s dalšími odborníky, dobu a místo setkávání s dětmi.

Nejčastější typ zařízení u nás jsou školní družiny a kluby, střediska pro volný čas dětí a mládeže, domovy mládeže, dětské domovy, zařízení preventivně výchovné a náhradní péče a další subjekty pracující s dětmi a mládeží.

Každý region disponuje .

vybavením základním – školní družiny a kluby, zabezpečují všechny základní a sociální a nabízejí aktivity žákům školy po vyučování

vybavením vyšším – střediska pro volný čas dětí a mládeže, pokrývají větší spádovou oblast, zajišťují specializované funkce, děti mají do zařízení větší docházkovou vzdálenost a podílejí se i na krytí nákladů spojených s činností ve středisku

Sdružování dětí a mládeže

Častým, oblíbeným a významným způsobem realizace volného času, je podle Hofbauera, jejich sdružování.

„Jeho základem je dobrovolné rozhodnutí dítěte a mladého člověka do sdružení vstoupit a účastnit se jeho činnosti, přijmout jeho hodnotovou orientaci a uplatňovat jeho cíle, obsahové a organizační zásady, svoje znalosti a dovednosti, aktivitu a čas nevyužívat pouze pro vlastní rozvoj nebo podíl na výhodách, nýbrž také ve prospěch svých vrstevníků nebo prostředí.

Takto člen sdružení rozvíjí svoji osobnost, sociální vztahy a osvojuje si žádoucí hodnoty. (...)

Dobrovolná účast rozšiřuje prostor a možnosti života dítěte a mladého člověka, naplňuje ho novými zážitky a zkušenostmi, spojuje realizaci individuálních potřeb a zájmů s účastí na společné činnosti.“ (Hofbauer, 2004, 98)

Volný čas dětí a způsob jeho trávení má význam především pro jejich další vývoj i budoucí život.. Rozhodující je však podíl na utváření dnešního mladého člověka, který v těchto souvislostech bude žít a pracovat, zakládat rodinu a trávit společně s ní svůj volný čas.

Nejprve se volnému času dětí věnovaly tradiční instituce, rodina a škola, postupně však vznikala zařízení věnující se tomuto volnému času . Jako nové instituce se musely prosazovat těžce, překonávat vnější pochybnosti. K nim docházelo, ale i stále dochází, zejména v obdobích zásadních společenských přeměn. Bylo to v období, kdy stát a společnost hledaly a nově formulovaly svůj vztah k dětem a mladé generaci. Další příčinou potíží byly důsledky málo účinného reagování zařízení samých na potřeby a zájmy dětí a mládeže.

Ve 20. století prošla zařízení prudkým vývojem kvantitativním, z existujících typů obdobného zaměření vznikaly relativně ucelené sítě (hřišť, středisek volného času) a stoupala pedagogická i odborná úroveň.

Podle Pávkové (Pávková,2002,152), v tomto období prošla zařízení volného času rovněž rychlým vývojem kvalitativním, rostla variabilita typů zařízení i předpokladů pružně a včas reagovat na různé oblasti života společnosti a výchovy mladé generace, na měnící se potřeby návštěvníků, na konkrétní podmínky místa.

- obohacovaly se **funkce** těchto zařízení – v počátcích zde převažovaly faktory sociální a ochrana před škodlivými vlivy, v současnosti se více zaměřují na působení výchovné, vzdělávací a rekreační, ale opět se více zaměřují na sociální funkci z důvodu růstu nežádoucích projevů chování u dětí

- činnost zařízení je založena na **dobrovolné účasti**, která vychází ze zájmu dětí. To napomáhá dětem učit se využívat volný čas, vytvářet žádoucí návyky i vnitřní obranné mechanismy proti negativním vlivům, zařízení rozšířily své nabídky o poradenství, rekvalifikační kurzy, informace pro děti a mládež)
- **vnitřní uspořádání** zařízení – více otevřenosti a pružnosti, větší různorodost nabízených služeb a oborů, více oblastí aktivit, mizí hranice věkových rozdílů dětí a mládeže.

Zařízení volného času dětí

- **celoročně působící tradiční zařízení** a jejich varianty: hřiště, kluby, domy mládeže, ubytovny mládeže a mnoho dalších. Nové typy zvláště sportovní a turisticko – poznávací : jednoduchá asfaltová hřiště v prolukách městské zástavby, běžecké a skateboardové dráhy, areály zdraví, pěší, cyklistické, naučné trasy a stezky.
- **zařízení sezónního provozu**: letní tábory a další zařízení působící o školních prázdninách žáků a dovolených pracující mládeže, dětské parky ve městech, farmy dětí a mládeže letního období, nekryté bazény, říční a mořská koupaliště a pláže, přírodní kluziště, lyžařské můstky a běžecké dráhy. Sem patří také volné zelené plochy vhodné pro rekreaci, herní a oddechové aktivity.
- **zařízení mobilní nebo s přechodným fungováním**: jimiž se nabídka volného času přenáší na místa přirozeného soustředování dětí a mládeže: pojízdné herny, které umožňují zapůjčovat herní a sportovní potřeby. Někdy se na taková místa dočasně, podle zájmu účastníků instalují přenosné prostory (velký stan). Svým způsobem sem lze zařadit také ulice, náměstí, místa neformálního setkávání dospívající, často marginální často marginální mládeže, která se stávají prostorem pro působení streetworku – terénní práce. (Pávková,2002,152).

„V posledním období se prohloubil vliv hromadných sdělovacích prostředků, počítačových médií, televize, videa nebo komerčních zařízení volného času, jejichž působení má i vysloveně negativní důsledky (násilí, pornografie). Od tradičních i nových zařízení volného času si tato skutečnost žádá zvýšení účinnosti a zlepšení stimulace aktivit, umožňovat aktivní podíl na nich tak, aby se zařízení pro děti a mládež stávala zařízeními dětí.“ (Pávková, 2002, 154)

Podle Pávkové prošla zařízení pro volný čas dětí a mládeže krizovými obdobími důsledkem vnějších tlaků společnosti. Zejména se potvrdila nevhodnost pouhých písemných nabídek (letáky, vývěsky, reklamy), aniž byl s mladými lidmi navázán přímý, neformální kontakt a aniž se pravidelnou zájmovou činností vytvořila trvalá návštěvnická základna.

„Při zásadě dobrovolnosti nelze tedy předpokládat úspěch, pokud nabídka nevstoupí do zájmového pole jedince či jeho skupiny a pokud ho nemotivuje k činnosti. To byla od počátku cesta k pochopení klíčového požadavku pokládat účastníky za aktivní součást činnosti ve volném čase a umožňovat jim prožívat volný čas svobodně, bohatě a smysluplně. Předpokládalo to poznávat potřeby, zájmová zaměření i konkrétní přání dětí a mladých lidí, nabídkou reagovat citlivě na jejich individuální nadání i sociální kontakty, sebevýchovu a interakci s pedagogem volného času.

Zařízení tak přispěla k tomu, že se volný čas stal nedílnou součástí dnešního života i jeho perspektivních dimenzí. Podpořila rozvoj znalostí a dovedností i ochranu proti negativním vlivům, mnoha dětem a mladým lidem umožnila prožívat chvíle úspěchu, radosti a štěstí, učila je překonávat nezdary a důsledky proher, vytvářela návyk různorodě využívat volný čas a osvojovat si roli jeho aktivního účastníka.“ (Pávková,2002,155).

Faktory působící při typizaci zařízení volného času: (Pávková,2002,157).

- věk účastníků aktivit
- obsah činnosti
- poslání a funkce pracovníka
- stupeň profesionalizace

Typy zařízení:

Školní družiny a školní kluby :slouží k pravidelnému a každodennímu pedagogickému ovlivňování volného času žáků. Kvalifikovaný vychovatel může působit na žáka každý den a bez ohledu na sociální postavení rodiny, je umožněn pravidelný kontakt s rodiči. Výhodou je blízkost školy a bydliště žáka, škola jako koordinátor.

Školní družiny – zajišťují základní péči a dozor dětem – žákům – prvního stupně.

Školní kluby – pro žáky vyšších ročníků, už mají více povinností od rodičů, méně volného času, jsou více samostatní a činnost klubu je založena na dobrovolné účasti dětí.

V obou typech zařízení se uskutečňují činnosti :

Odpočinkové – pohybové i duševně náročné, nejlépe dle přání žáků

Rekreační – forma pohybových aktivit nejčastěji na čerstvém vzduchu – různé druhy sportu

Zájmové – uspokojují, kultivují a rozvíjejí potřeby a zájmy žáků

Sebeobslužné – upevňování hygienických a kulturních návyků a péče o osobní majetek

Veřejně prospěšné – přiměřený podíl na dobrovolné práci ve prospěch druhých, na ochraně životního prostředí

Příprava na vyučování – vypracování domácích úkolů a didaktické hry...

„Každodenní výchovné činnosti v obou typech zařízeních vedou žáky k naplňování volného času hodnotným způsobem a zároveň uspokojují jejich potřeby a přání.“ (Pávková, 2002,115)

Střediska pro volný čas dětí a mládeže – (DDM) – naplňují rekreační a výchovně – vzdělávací funkci Širokou zájmovou působností, vyplývá jim nárok na státní příspěvek na činnost, zřizovatelem může být školský úřad, obec, církev, soukromý nebo jiný subjekt. V DDM je organizována zájmová činnost v zájmových útvarech, kterým se říká kroužky, soubory či kluby dle organizační struktury.

Zájmové činnosti v těchto kroužcích bývají děleny na činnosti rukodělné, technické, přírodovědné, estetickovýchovné, tělovýchovné a sportovní, společenskovední a oblast PC.

V těchto střediscích se dále organizují nejrůznější typy volnočasových aktivit, kterými jsou např. příležitostná zájmová činnost (soutěže, turnaje, exkurze, výlety...), spontánní aktivity (herny, sportoviště, čítárny, sportoviště, posilovny, poradenství, dopravní hřiště...), prázdninová táborová činnost, odborná pomoc (přednášky, semináře, školení, kurzy...).

Domovy mládeže – školské zařízení zabezpečující žákům středních a vyšších odborných škol kvalifikované výchovné působení, ubytování a stravování. Obsah výchovné činnosti navazuje na obsah vzdělávací práce střední školy.

Střediska výchovné péče – spočívá v poskytování speciálněpedagogických služeb dětem s rizikem poruch chování nebo s již rozvinutými projevy poruch chování a negativními jevy v sociálním vývoji. Mají za úkol zachytit první projevy vývojových a výchovných poruch nebo problémů v rodině a nabídnout klientům pomoc nebo intenzivní péči. Dá se tak předejít dalším problémům, jakými jsou delikvence, kriminalita, zneužívání návykových látek,

psychické poruchy. Střediska též poskytují dětem okamžitou pomoc při šikaně, útěcích z domova, při propuštění z ústavů atp.

Diagnostické ústavy – plní podle potřeb dítěte úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné, sociální, organizační.

Dětské domovy – nejrozšířenější typ zařízení, které zajišťuje ústavní výchovu. Zařízení jsou určena pro děti ve věku 3 – 18 let z funkčního nebo dysfunkčního prostředí, u nichž ještě nedošlo vlivem zanedbání výchovy k závažným poruchám chování, děti dlouhodobě nemocných rodičů nebo děti osiřelé. Náplň volného času, v tomto zařízení, tvoří rozmanité druhy zájmových činností buď přímo v dětském domově nebo v zájmových a sportovních organizacích.

„Škola žije finančními starostmi a také učitelé jsou nespokojeni se svým finančním ohodnocením. V situaci, kdy klesala kázeň žáků byl učitelům zvýšen hodinový úvazek výuky ve třídách. Ve sféře volného času dětí a mládeže došlo k redukci domů dětí a mládeže a k redukci jejich aktivit. Na činnosti dětských a mládežnických organizací se podílí zlomek dětské populace, s komercializací sportovních aktivit došlo k výraznému snížení účasti dětí a mládeže na těchto aktivitách, navíc tento úbytek se týká především dětí ze sociokulturně slabších rodin, které by nejvíce potřebovali, kvalitní volnočasové aktivity. Omezila se i zájmová činnost škol. To vše probíhá při značně zúžené materiální základně volnočasových aktivit, protože majetek, který sloužil dětské a mládežnické organizace, byl částečně rozkraden, částečně zničen, částečně rozprodán, částečně slouží jiným účelům, částečně vydělává na úředníky, kteří se o něho starají.“ (Sak,2000,204).

2.10.Příčiny nežádoucích projevů chování u dětí

Jedním ze základních sociálních problémů současného světa, podle Mühlpachra (Mühlpachr,2008,21) je vzedmutá vlna kriminality a její nová, ve svých důsledcích, mnohem nebezpečnější kvalita. Lidé ztrácejí pocit bezpečí, oslabuje se důvěra vůči státu i zákonům, neboť ty stále evidentněji jim nejsou schopny poskytnout spolehlivou ochranu. Sociálně patologické jevy včetně jevů, které mají charakter trestných činů, jsou součástí běžného způsobu života lidí novodobé společnosti. Toto tvrzení neplatí o dětech, mladistvých a

mladých lidech. Děti, vzhledem k nezralosti osobnostní i sociální, projevují zvědavost, touhu po bližším poznání těchto jevů.

Společnost si uvědomuje, že kriminalita představuje mimořádně komplexní společenský fenomén, a že také k její kontrole a potlačování je nezbytné přistupovat komplexně, chceme-li se dočkat výsledků.

Obecně lze za poruchové označit takové chování dětí a dospívajících, které má tyto znaky: (Vágnerová,2005,139).

- Chování nerespektuje sociální normy v dané společnosti

1. o poruchu jednání se nejedná v případě, že jedinec není schopný pochopit význam hodnot a norem (jedná se o mentálně retardované, lidé, kteří přecházejí z jiného sociokulturního prostředí, kde platí jiné normy)
 2. za poruchu chování se považuje, pokud jedinec normy chápe, ale neakceptuje je nebo se jimi nedokáže řídit (rozdílná hodnotová hierarchie, rozdílné osobní motivy, neschopnost ovládat svoje chování)
- Neschopnost udržovat přijatelné sociální vztahy – jsou málo empatictí, egoističtí, s velkým zaměřením na sebe a na uspokojování vlastních potřeb. Práva jiných lidí pro ně nemají význam a přátelství pro ně nemá žádnou hodnotu. Je pro ně podstatný vlastní užitek. V případě porušení normy nepocítují žádnou vinu, nemají dostatečně rozvinuté svědomí.
 - projevují se značně agresivně

„Poruchy chování v dětském věku mohou mít přechodný charakter, ale mnohdy fungují i jako signál poruchy osobnosti, která představuje zvýšené riziko budoucího problematického chování. Delikventní chování jen velmi vzácně začíná až v dospělosti.“ (Vágnerová,2005,139).

Příčiny antisociálního chování a páchaní trestné činnosti jsou v různých kulturách a u různých jednotlivců rozdílné.(Muhlpachr,2008,76).

1.Sociální příčiny

Tvoří nejširší skupinu, která ovlivňuje delikventy směrem k páchaní trestné činnosti. Nejdůležitější příčina patří rozhodně **negativnímu vlivu rodiny** a neplnění si rodičovských povinností. Někteří rodiče malých delikventů se soustřeďují na praktické životní cíle, mají

nízkou kulturní úroveň, nezajímají se o to, co děti dělají ve volném čase. Některé rodiny nejsou schopny dětem zajistit dostatečné zábrany delikventního chování. Více autorů, Mühlpachr, Giddens, Kroftová, Sak (viz.citace výše), charakterizuje rodinu jako instituci, která působí primárně výchovně. Je nejdůležitějším článkem mezi jedincem a společností. Normální rodinné prostředí tvoří základ psychicky vyrovnané osobnosti. Správná komunikace v rodině, učení a výchova příkladem, příjemná atmosféra v rodině to vše vytváří správné rodinné prostředí pro vývoj jedince. Získané zkušenosti z dětství a dospívání ovlivňují tvorbu kladných a záporných charakterových rysů a mají význam pro výběr prostředků k jejich dosažení.

V procesu socializace si jedinec osvojuje návyky, vědomosti, pravidla a dovednosti nezbytné pro jeho život ve společnosti. Je třeba, v rámci procesu socializace, aby si jedinec osvojil hodnoty a pravidla jednání, které jsou platné pro danou společnost.

„Základní výchovná úloha, regulace informací a poznatků z denního života, vytváření návyků a společenských zábran, patří logicky rodině. Ostatní subjekty, jako škola, zájmová sdružení, mají svůj význam, ale nejsou tím určujícím činitelem a před zákonem odpovědným subjektem.“ (Mühlpachr, 2008,76).

Hodně významnou částí života dětí a mládeže je volný čas a jeho efektivní trávení resp. jeho **neefektivní trávení** je další ze sociálních příčin, které mají vliv na nežádoucí projevy chování u dětí a mládeže. Ve většině institucí zabývajících se volným časem dětí a mládeže najdou náplň bezproblémoví jedinci, ale „dětí ulice“ ne. Narušují program svým chováním a většinou jsou v těchto institucích nežádoucí. I proto se baví po svém – v partě, delikventním chováním, trestnou činností, v hernách u hracích automatů. U celé řady dětí a mládeže tato náplň volného času přerůstá v závislost. V některých případech vede touha po dobrodružství a touha po sdružování do vrstevnických part k vytváření závadových skupin, kde přebírají aktivní roli jedinci s již kriminální zkušeností. Prožíváním dobrodružství páchají nezřídká trestnou činnost ve formě výtržnictví, vandalismu, rvaček, násilí, krádeží, ale dopouštějí se i alkoholismu, toxikomanie a sexuální nevázanosti.

Další ze sociálních činitelů, které negativně ovlivňují chování dětí, je **působení různých kulturních a ideologických vlivů** – akční filmy plné násilí, horory, thrillery, počítačové hry plné násilí, brutality, bezcitnosti a hrůzy. Toto všechno vede k otupování vůči násilí a lidské bolesti.

V dospívání se velmi intenzivně objevuje touha sdružování se do vrstevnických part. U dětí a mládeže se objevuje touha podobat se dospělým – vlastnit peníze, dopravní prostředek, oblékat se jako dospělí, mít zkušenosti s pohlavním životem. Kouřit, pít alkohol. Protože v období dospívání není psychika v porovnání s fyzickou stránkou osobnosti v rovnováze, jsou děti a mládež často ohroženy nekritickým přijímáním negativního vlivu starších.

2.Osobnostní příčiny páchaní trestné činnosti

Sem patří psychické zvláštnosti pubescentů a dospívajících s přirozenou touhou po recesi a po dobrodružství. Tito jedinci zásadně odmítají autoritu dospělých, mají tendence žít v partách, trávit čas podle svého smýšlení a nechávají se ovlivňovat ideologickým vlivem moderního pohledu na svět.

Pubescence a adolescence je obdobím ustalování tělesného a psychického vývoje, především duševního zrání. V tomto období se stabilizují charakterové rysy mravního citění dospívajících.

Často dochází ke krizi identity, mladiství začínají projevovat zvýšený zájem o sebe sama a přemýšlejí o sobě, o vztahu k rodičům, ke kamarádům, učitelům i jiným autoritám. „U adolescentů, setkávajících se ve svém nejbližším rodinném a školním prostředí s převážně kladnými podněty k utváření vlastní osobnosti, vznikají pozitivně a společensky žádoucí mravní postoje a jejich vývoj probíhá převážně bezkonfliktně. Naproti tomu ti, jimž se nedostává v dostatečné míře dobré výchovné péče a kteří trpí nedostatkem citových vztahů, jež by se vázaly k blízkým lidem, zůstávají v mravním vývoji často na nižší úrovni. Děti, které nemají, zejména doma, pocit bezpečí a vlastní ceny pro někoho blízkého, kdo je ochoten je chránit, se pak často i v dospívání, právě v důsledku absence tohoto, pro zdárný vývoj velmi potřebného pocitu, omezují převážně na uspokojování svých základních, především biologických potřeb. U mnohých se objevuje touha po moci, po možnosti zejména fyzickou převahou nad jinými a jejich ovládnutím prosazovat svou osobnost. Dospívající se tak snaží dokázat oprávněnost své existence nejen jiným, ale především sobě. Všechny tyto okolnosti pak ovlivňují vztah dospívajících k jejich okolí, k jiným lidem a především k rodičům.“ (Mühlpachr,2008,85)

Můžeme do této skupiny osobnostních příčin nežádoucího chování dětí a mladistvých zařadit potřebu rychlého a neodkladného uspokojení. Potřebují ve velmi krátkém čase dosáhnout

nějakého cíle – finance, ukradený vůz, překotná sexuální známost, sňatek atd. Patří sem squatteři, gambleři, toxikomani...

V pubescenci je citový vývoj velice nestabilní, a proto se zde také můžeme setkat s náhlou změnou náboženského nebo politického názoru.

„ Zvládnout úspěšné dospívání vlastního dítěte vyžaduje od rodičů ochotu akceptovat ztrátu nějakých jistot a poskytnout dítěti takovou podporu, která by mu umožnila dosáhnout vyššího vývojového stádia. Proměna přináší určitý chaos, jak v oblasti rozumové, tak i citové. Znamená to nutnost nové orientace i transformace citových projevů.“ (Mühlpachr, 2008, 86)

Faktory zvyšující riziko rozvoje poruch chování: (Mühlpachr,2008,90).

Osobnostní faktory

- genetická dispozice – projevuje se na úrovni temperamentu
- oslabení nebo porucha CNS – zvýšené riziko u hyperaktivity, úrazů hlavy
- úroveň inteligence – významnějším způsobem neovlivňuje riziko vzniku poruchového chování

Vliv sociálního prostředí

Rizika rodinného prostředí – velkým rizikem je nevhodné nebo nepodnětné rodinné prostředí

- rodiče jsou anomální osobnosti – nejsou schopni plnit rodičovskou roli
- neúplná rodina
- subdeprivační zkušenost dítěte – spíše formální fungování rodiny
- subkultury a sociální skupiny poruchové jednání tolerují – někdy je dokonce považují za nutné
- životní prostředí, životní styl – nakupení velkého množství lidí na sídlišti

Poruchy chování v dětském věku

„Dítě se v průběhu vývoje učí diferencovat žádoucí a nežádoucí chování i vhodnost chování ve vztahu k určité situaci. Nejde jen o to, aby dítě příslušné normy znalo, ale aby se podle nich chovalo. Zpočátku ho korigují rodiče. Později je dítě schopné regulovat své chování samo, i když ho právě nikdo nekontroluje. Signálem dosažení tohoto stádia socializace je schopnost reagovat pocitem viny, když dítě udělá něco, o čem ví, že je to špatné. Schopnost

dodržovat normy je spojena s rozvojem psychických kompetencí. Dítě musí být natolik rozumově vyspělé, aby bylo schopné chápat význam na podstatu norem chování. Zároveň je nutná úroveň autoregulace. Dítě potřebuje umět odložit aktuální uspokojení, popř. se ho zcela vzdát, když je to vzhledem k situaci nevhodné.“ (Vágnerová, 2005,141)

Narůstajícím negativním projevům chování u dětí věnují pozornost odborníci i široká veřejnost. Podle závažnosti takovýchto projevů chování se buďto zvládne jejich odstranění běžnými výchovnými prostředky nebo mohou jedince až vyřadit z normálních sociálních vztahů.

Sociálněpatologické jevy – shrnující pojem pro nežádoucí, nenormální chování, které svými negativními důsledky ohrožuje jak svého nositele tak celou společnost.

Asociální chování – bezohledné chování, které neodpovídá mravním normám dané společnosti.

Antisociální chování – vyznačuje se vysokou mírou společenské nebezpečnosti, realizací trestné činnosti, bývá spojeno se záměrnou verbální i fyzickou agresí.

Delikventní chování – sociálně nežádoucí až úmyslné protispolečenské chování v širším smyslu než kriminalita, označuje se jím jak páchaní trestných činů, tak přestupků nebo jiné delikty.

Nežádoucí projevy chování u dětí jsou podmíněny mnoha faktory a neexistuje jednoznačné dělení těchto projevů chování. Následující dělení asociálních jevů vychází z publikace R. Jedličky. (Jedlička,2004,350–365).

1. Výchovné problémy a poruchy chování

- bývají průvodním jevem nebo výsledkem narušení výchovného procesu nebo širších sociálních vztahů, liší se intenzitou projevů i možnostmi jejich odstranění, nerozpoznané či přehlížené se mohou rozvinout do závažnějších socializačních problémů v dospívání či v dospělém věku.

- **Vzdorovitost** – projev odporu vůči omezujícím výchovným zásahům. Může mít buď formu pasivní – útěk do izolace nebo formu aktivní – agresivitu až destruktivismus. Ke vzdorovitosti můžou vést nadměrné zákazy a příkazy, rovněž i výchova perfekcionistická.

- **Lhaní a podvody** – jedná se o vědomě nebo úmyslně projevená nepravda. Osoba, která mluví nepravdu, sleduje v podstatě svým jednáním určitý cíl. Nepatří sem zcela bezdůvodné lhaní, báje a lhavost ani tvrzení duševně nemocných.
- **Krádeže** – o zcizení se jedná, pokud má člověk potřebu opatřit si něco, po čem touží, co chce vlastnit a co mu nenáleží, na cizí úkor. Často se jedná o schválnost, kdy je účelem poškodit druhého. Krádeže lze rozdělit na příležitostné, předem promyšlené a opakované krádeže v partě.
- **Záškoláctví a útěky** – za záškoláctví se považuje opakovaná neomluvená absence žáka ve vyučování, rozvíjí se převážně v partě a mívá charakter asociálního až antisociálního chování. Za příčinu záškoláctví lze považovat školní maladaptaci, neadekvátní mentální úroveň nebo výchovné působení rodičů (rozvrat rodiny, špatné sociální poměry nebo násilí v rodině, nezáměr rodičů o dítě aj.)
- **Šikana** – patří ke zvláštním formám agresivního a manipulativního chování, jimiž si agresor působením fyzických či psychických útrap, týráním a zotročováním, zjednává či udržuje převahu nad obětí.

2. Sociálně nežádoucí jevy ohrožující děti a mládež

- jedná se o takové formy chování, které mají relativně hromadný charakter a svými negativními důsledky ohrožují nejen příslušného jedince, ale také společnost.
- **A) Návykové chování a závislost** – závažnější stav psychického a somatického rázu, jedná se o opakovaný kontakt s návykovou látkou nebo činností závislost vyvolávající. Nedá se ovládat vůlí a racionálními argumenty.
- **Závislost na psychoaktivních látkách** – jde o psychickou, případně tělesnou závislost jedince na určitou látku nebo třídu látek, pro kterou je charakteristická touha brát proaktivní látky, alkohol nebo tabák.
- **Počítačová závislost a patologické hráčství (gamblerství)** – jedná se o nutkavé trávení času u počítače či internetu, sníženou sebekontrolu i ztrátu pojmu o čase u něj stráveném. Gambling – jedná se o novou formu závislosti a je charakterizováno radostí ze hry a pocitu uspokojení z přemožení protivníka. Hra na automatech způsobuje podobné změny jako droga.
- **Závislost na náboženských sektách a psychických kultech**

Závislost je chorobný stav s typickými charakteristikami :

- nekontrolovatelné nutkání nebo pocit puzení užívat látku
- tělesné potíže způsobené vysazením užívané látky
- potřeba zvýšení dávky pro dosažení žádoucích účinků
- užívání drogy v kontextu zanedbávání povinností i zájmových aktivit
- trvalé užívání látky s uvědoměním si její škodlivosti a vážných důsledků

B) Poruchy sebepojetí spojené s poškozujícím životním stylem – většinou vyplývá z pochybností dětí o vlastní hodnotě, to vytváří vlastní příčinu i samotný finální aspekt, často jde pouze o to, vynutit si na okolí pozornost.

- **Porucha příjmu potravy bulimie, mentální anorexie.** U těchto projevů se většinou skrývají výše zmiňované problémy se sebehodnocením, dále také nadměrný zájem o tělesný vzhled a hmotnost.

- **Bigarexie** – chorobná závislost, většinou chlapců, na cvičení s touhou mít svalnatou postavu.

- **Sexuální deviace a prostituce**

C) Poruchy sociálního zařazení - jedná se o poruchy chování, které jsou spojeny s problémy začlenění jedince do sociálního prostředí a vyznačující se vysokou hladinou společenské nebezpečnosti

- **Kriminalita** – je definována jako výskyt trestného chování vyjádřeného souhrnem trestných činů spáchaných na určitém území ve vymezeném časovém úseku. Protože různé kultury mají různý systém norem a hodnot, liší se i pohled jednotlivých kultur na kriminalitu. Kriminalita dětí a mládeže má, díky celkové nezralosti a nedokončenému psychosociálnímu vývoji, svá specifika. Charakteristickým znakem mladistvých pachatelů bývají narušené vztahy ke společnosti, k práci a ke vzdělání, slabá volní kontrola, zvýšená impulsivnost a konzumace alkoholu a jiných návykových látek.

- **Vandalismus** – je svévolné neracionální ničení věcí, jehož skrytým účelem je vybití nahromaděného napětí a agresivity, bývá nejčastěji projevem skupin a projevuje se ničením kulturních hodnot, památek a předmětů, které patří soukromým osobám nebo společností. Vandalismus mívá většinou zcela jasný cíl – nejčastěji mstu.

- **Sprejerství a graffiti** – jedná se o druh umění, kdy jsou kresby či nápisy stříkány sprejovými barvami na zdech nebo jiných veřejných plochách tak, aby co nejvíce vyvolávalo pozornost kolemjdoucích. Writer tvoří dílo sám nebo ve skupině, ale téměř vždy se jedná o trestný čin, protože dochází k poškozování cizího majetku.

- **Pouliční násilí a extremistické hnutí** – jedná se o uskupení, která vyznávají výstřední názory, jež směřují k potlačování občanských práv, politických a náboženských svobod, mnohdy s prvky extremismu, nacionalismu a rasové nesnášenlivosti.

D) Sebeпоškození a sebevražedné chování – představuje řadu konkrétních projevů chování s různou mírou závažnosti, vycházející z potřeby záměrného narušování vlastního zdraví. Patří sem polykání různých předmětů, simulace nemocí, sebevražedné pokusy.

Sebevražda – úmyslné zakončení vlastního života samovolným aktem, která přivodí smrt. Při těchto projevech chování je nutná spolupráce s psychologem a psychiatrem.

Příčiny, při vysvětlování nežádoucích projevů chování, se snažily odborníci nalézt ve faktorech biologických, v dědičné závislosti, vlivu rasy, ve faktorech psychologických, v pudivé složce osobnosti, v naučeném sociálním chování i ve struktuře rodiny a primárních sociálních skupinách, ve vlivu masových médií atd.

„Poruchy chování lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, ebeny. Úrovní rozumových schopností. Dispozice k poruchám chování je multifaktoriální. Projeví se zde jak biologické předpoklady, tak vliv mnoha sociálních faktorů. Poruchy chování v dětském věku lze rozdělit do dvou kategorií, na neagresivní a agresivní.“ (Vágnerová, 2005, 143)

3. EMPIRIE

3.1.VÝZKUMNÝ PROJEKT

TÉMA :

Vztah mezi efektivním a smysluplným trávením volného času a nežádoucími projevy chování u dětí.

PŘEDPOKLAD :

Lze předpokládat, že efektivním a smysluplným trávením volného času – sportováním, uspokojováním zájmových potřeb, četbou knih, ale i společnými zájmy v rodině, lze předcházet nežádoucími projevy chování u dětí. Trávením volného času dětí ve sportovních klubech či zařízeních určených pro volný čas dětí, lze nahradit nežádoucí pobývání dětí ve vrstevnických partách. Hlavním činitelem, při smysluplném trávení volného času, zůstává působení rodinného prostředí.

TEORETICKÝ ÚVOD :

K výběru tohoto tématu mě motivovala dnešní doba, kdy se stále častěji setkáváme s nežádoucími až patologickými projevy chování u dětí. Zajímá mě názor a zkušenosti matek školních dětí (pubescentního věku) na vztah mezi trávením volného času a těmito nežádoucími projevy chování.

Dále bych ráda potvrdila předpoklad, že smysluplným trávením volného času lze těmito nežádoucími projevy u dětí předcházet.

Prvním prostředím, se kterým dítě přichází do styku, je rodina. Vzhledem k tomu, že dětství je úsekem lidského života pro formování osobnosti, jeví se prostředí rodiny jako nesmírně důležité, nesoucí odpovědnost za to, jakým člověkem se to které dítě stane. Rodina je základním prostředím, jehož vliv později doplňují další instituce, jako jsou předškolní zařízení, základní školy, zájmové a sportovní kroužky, společenské organizace. Ze všech výzkumů i praktických zkušeností vyplývá, že rodina plní nejvýznamnější úlohu ve výchově dítěte, avšak výchovu ve volném čase plně zabezpečit nedokáže. Chybí jí čas, materiální vybavení, odborná kvalifikace a možnost dopřát dětem sdružování se ve vrstevnických skupinách.

RODINA – představuje skupinu osob přímo spojených příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí

VOLNÝ ČAS – je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil (Průcha, Walterová, Mareš, 2001)

EFEKTIVNÍ – účinný, poměr mezi přínosem nějaké činnosti a náklady na ni vynaloženými. (Encyklopedický slovník, 1993, 261).

synonyma k EFEKTIVNÍ – SMYSLUPLNÝ, ÚČELNÝ.

VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU :

Výzkumný problém jsem formulovala na základě prostudované literatury, která se zabývá volným časem dětí, možnostmi jeho využití, institucemi, které pomáhají rodině při organizování a zajišťování volného času dětí.

Věkovou kategorii dětí, pro svou diplomovou práci, jsem zvolila na základě lidské ontogeneze, které se věnuji v teoretické části. Období pubescence má zcela charakteristická specifika, klesá závislost na rodičích a roste potřeba závislosti na vrstevnické skupině. Smysluplné trávení volného času v tomto vývojovém období má zcela zásadní význam pro další život jedince.

Lze efektivním a smysluplným trávením volného času u dětí předcházet nežádoucím projevům chování?

Výzkum bude zaměřen na matky dětí pubescentního věku. Zajímá mě budou jejich názory na smysluplnost trávení volného času jejich dětí. Zda považují za podstatné trávit volný čas společně se svými dětmi. Jakým způsobem tráví volný čas se svými dětmi v rámci rodiny. Kolik času tráví rodiče se svými dětmi. Jestli navštěvují děti instituce zabývající se

organizováním volného času dětí. Jakým způsobem tráví děti volný čas. Kolik času ve svém volném čase tráví děti sledováním televize a hraním her na počítači. A v neposlední řadě se budu zajímat o zkušenosti, které mají dotazované matky s trávením volného času u prvorozených dětí. Zda se jim osvědčilo jejich smysluplné trávení volného času z hlediska nežádoucích projevů chování.

CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU:

Základní soubor pro výzkum tvoří matky dětí 5., 6. a 7. tříd základní školy. Ze základního souboru bude proveden výběr záměrný, všech matek žáků 5. 6. a 7. tříd, mající děti ve své péči, Základní školy Spořilov v Pardubicích a z těchto matek bude vybrán náhodným výběrem požadovaný počet matek.

DOTAZNÍK :

Hlavní výzkumnou metodou bude dotazník. Použití dotazníku jako výzkumné metody má určité výhody a zároveň nevýhody. Mezi výhody patří možnost oslovit velký počet respondentů a získat velké množství údajů v relativně krátkém čase.

Nevýhodou dotazníku je značná subjektivita odpovědí respondenta a v důsledku toho snížená validita dotazníku jako výzkumné metody. Pro snížení subjektivity v odpovědích respondentů je třeba dodržovat některé zásady. Je třeba se vyhnout sugestivním otázkám. Otázky by měly být kladeny jasně a srozumitelně pro respondenty. Dotazovaní by měli mít dostatek času k promyšlení odpovědí.

V dotazníku jsem volila uzavřené i otevřené formy otázek.

Rozdala jsem 131 dotazníků.

ČASOVÁ ROZVAHA :

První týden měsíce února – rozdání dotazníků

Třetí týden měsíce února – sesbírání dotazníků

První polovina měsíce března – vyhodnocení dotazníků a potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz a formulace závěru výzkumu

FINANČNÍ ROZVAHA:

Rozpočet na provedení výzkumu zahrnuje náklady na pořízení dotazníků, tzn. náklady na papír, tisk a kopírování.

Vzhledem k výzkumným hypotézám jsem si pro svůj výzkum vybrala metodu empirického výzkumu, která je zaměřena na sběr dat a analýzu výzkumných dat.

DOTAZNÍK :

Hlavní výzkumnou metodou bude dotazník. Použití dotazníku jako výzkumné metody má určité výhody a zároveň nevýhody. Mezi výhody patří možnost oslovit velký počet respondentů a získat velké množství údajů v relativně krátkém čase.

Nevýhodou dotazníku je značná subjektivita odpovědí respondenta a v důsledku toho snížená validita dotazníku jako výzkumné metody. Pro snížení subjektivity v odpovědích respondentů je třeba dodržovat některé zásady. Je třeba se vyhnout sugestivním otázkám. Otázky by měly být kladeny jasně a srozumitelně pro respondenty. Dotazovaní by měli mít dostatek času k promyšlení odpovědí.

V dotazníku jsem volila uzavřené i otevřené formy otázek.

Distribučováno bylo 131 dotazníků.

EMPIRICKÉ ŠETŘENÍ

3.2.1 Použitá výzkumná metoda

Dotazník

„Dotazník je velmi frekventovanou metodou získávání dat v pedagogickém výzkumu.“ (Chráška,2005,89). Dotazník tvoří předem připravené a pečlivě formulované otázky, které jsou účelně seřazeny. Dotazovaný, neboli respondent, na ně odpovídá písemně. Dotazník je složen z položek. Toto označení je obecnější, nemusí v sobě nutně obsahovat otázku, může mít formu příkazu, kdy je respondent vyzván, aby vybral jednu z nabízených možností. U formy dotazování rozlišujeme otázky uzavřené a otevřené. U uzavřených otázek je respondent omezen při výběru odpovědí na navržené odpovědi. Předpokládá se zde předem připravený počet odpovědí. U otevřených má naopak volnost ve formulování odpovědí. Nepracuje tedy s hotovými odpověďmi. Nevýhodou je pracnost při následném vyhodnocování těchto položek, kterou způsobuje právě tato volnost. “Co se týká obsahu, lze rozdělit položky dotazníku na položky zjišťující fakta, zjišťující znalosti nebo vědomosti a zjišťující mínění, postoje a motivy. Položky zjišťující fakta se často umísťují v úvodu dotazníku, neboť nevyžadují velkou námahu při odpovídání. Mohou se také použít i v průběhu dotazování, aby si respondent „odpočinul“ od namáhavějších otázek. U otázek znalostních a vědomostních je třeba dbát na to, aby se respondent necítil zahanben při neznalosti. U posledního typu položek je třeba dbát na skutečnost, aby respondenta nepřivedli do rozpaků, nevyvolali u něho negativní reakce. Je důležité dát najevo, že různost názorů je normální a přirozená.“ (Chráška,2007,164)

Při sestavování dotazníku je nutné dbát na některé důležité zásady, které bychom měli dodržovat při návrhu jednotlivých položek. Předně je důležité, aby položky dotazníku byly respondentům jasné a srozumitelné. Formulace položek musí být jednoznačná a nesmí být připuštěna interpretace různými způsoby. Dotazník by neměl být příliš rozsáhlý. Musí obsahovat nutné pokyny k vyplňování. Je třeba dbát na to, aby získané údaje bylo možné snadno třídit a zpracovávat. Na druhé straně však snaha usnadnit si zpracování výsledků nemá vést k dezorientaci respondentů při vyplňování. Nemají se zde objevovat kódy nebo znaky, kterým by respondent nemusel rozumět. Při vytváření pořadí položek je důležité dbát na

zásadu, že přednost má pořadí, které vyhovuje z psychologického hlediska před logickým řazením. Obvykle začínáme jednoduššími položkami. Nejdůležitější otázky umísťujeme zpravidla ve střední části dotazníku.

Dotazník předložený respondentkám při dotazníkovém šetření (viz.Příloha) byl koncipován takovým způsobem, aby splňoval uvedené zásady a pro respondentky nebyl časově náročný, přitom však splnil účel, pro který byl sestaven. Před samotným vyplňováním byly respondentky seznámeny s tím, kdo jim dotazník předkládá. Přišla jsem na třídní schůzky, které probíhaly 6. 2. 2011, představila jsem se a vysvětlila jsem dotazovaným matkám, k čemu budou výsledky sloužit. I to, se domnívám, přispělo k velké návratnosti vyplněných dotazníků (87 %). Malá návratnost je velmi častým jevem u dotazování. Protože nebylo účelem znát jména jednotlivých respondentek, byl dotazník anonymní. Požádala jsem je jen o vyplnění nejvyššího dosaženého vzdělání, což byla pro mě u některých otázek, důležitá informace.

Vyplněné dotazníky poslaly respondentky po svých dětech do 21.2. 2011 třídním učitelkám, kde jsem si je osobně vyzvedla a provedla jejich vyhodnocení.

3.2.1 Testování statistických hypotéz

Stanovení výzkumných hypotéz

H1: Tráví-li rodiče volný čas se svými dětmi sportem, jejich děti méně tráví volný čas na počítači.

H2: Jestliže má dítě ve svém pokoji televizi, tráví více času jejím sledováním.

H3: Pokud si rodiče myslí, že pobývání dětí v zájmovém kroužku může nahradit pobyt ve vrstevnické partě, jejich děti více tráví svůj čas v zájmových či sportovních kroužcích.

Testování statistických hypotéz umožňuje posoudit, zda experimentálně získaná data vyhovují předpokladu, který jsme před provedením testování učinili.

Při testování statistických hypotéz vždy porovnááme dvě hypotézy. Jedna hypotéza, tzv. nulová (testovaná), je hypotéza, kterou testujeme. Značíme ji obvykle H_0 . Druhou hypotézou je tzv. alternativní hypotéza, kterou obvykle značíme H_1 .

Výsledkem testu je rozhodnutí o nulové hypotéze. Přijetí hypotézy H_0 znamená, že ji považujeme za možnou. Zamítnutí hypotézy H_0 je ekvivalentní přijetí hypotézy H_1 . Testování hypotéz je tedy proces, při němž se na základě náhodného výběru rozhodneme pro testovanou nebo alternativní hypotézu.

Samotný postup testování hypotéz označujeme jako statistický test. Jelikož pro všechny tři hypotézy máme k dispozici kategoriální proměnné, využijeme test nezávislosti v kontingenční tabulce. Testovat budeme na hladině významnosti 5%.

K otestování nulové hypotézy H_0 proti alternativní hypotéze H_1 použijeme statistiku χ^2 , kterou označujeme jako testovací kritérium.

Jestliže TK (testovací kritérium) je vyšší než KH (kritická hodnota), zamítám hypotézu nulovou a přijímám alternativní hypotézu.

Jestliže je TK menší než KH, přijímám hypotézu nulovou.

3.2.3 Interpretace výsledků průzkumu

Dotazníky

Rozdala jsem 131 dotazníků:

5. třídy.....51 dotazníků
6. třídy.....50 dotazníků
7. třída.....30 dotazníků

Sběrem dat jsem získala 114 vyplněných dotazníků, což představuje 87% všech rozdaných dotazníků.

Ze 114 matek, které dotazník vyplnily, má:

- 55 matek SŠ vzdělání s maturitou
- 21 matek VŠ vzdělání
- 20 matek SO vzdělání

18 matek základní vzdělání

Domnívám se, že velký počet matek se základním vzděláním přímo souvisí se zastoupením romské populace navštěvující Základní školu Spořilov. V každé třídě (počínaje P1. třídou) je 3 – 6 romských dětí. Důvodem tak velkého počtu romských dětí na této základní škole je blízká docházková vzdálenost od ulice Husova, kde bydlí velká část Romů žijících v Pardubicích.

Vzhledem k anonymitě respondentek, nemohu tuto domněnku potvrdit či vyvrátit, ale je velmi pravděpodobná, vzhledem k postoji romské komunity ke vzdělávání. Škola má obecně smysl jako prostředek k dosažení budoucích výhod, čili plánování budoucnosti. Takový postoj však není pro romskou rodinu typický, Romové žijí přítomností. Dalším faktorem je obecná nemotivovanost Romů ke stanovení nějakého cíle a usilování o jeho dosažení. Další z příčin nižší vzdělanostní úrovně Romů je nedostatečná znalost jazyka majoritní společnosti. Tyto a další, v této práci neuváděné, skutečnosti, pouze potvrzují nízkou hodnotu vzdělání pro Rómy.

Otázka č. 1 Považujete za důležité , aby vaše dítě trávilo svůj čas smysluplně?

Všech 114 respondentek odpovědělo, že považují za důležité, aby jejich dítě trávilo svůj volný čas efektivně.

S odkazem na teorii v kapitole 2.5. Funkce rodiny považuji tento výsledek za velmi příznivý. Rodina se jako základní sociální skupina podílí na formování osobnosti a hodnotového žebříčku dítěte, utváří jeho mravní povědomí a měla by být nápomocna v hledání životních cest. Nezbytnou úlohu plní i při výběru volnočasových aktivit a organizování volného času dětí. Proto považuji za tak zásadní, že si všechny respondentky uvědomují důležitost a význam efektivního trávení volného času svých dětí.

Otázka č. 2 Navštěvuje vaše dítě sportovní klub nebo zařízení zabývající se volným časem dětí? Pokud ano, jaký?

Na otázku týkající se navštěvování volnočasových zařízení či sportovních klubů odpovědělo 78 dotázaných matek kladně. Z toho 56 volných odpovědí bylo „sportovní klub“. 27 dětí

navštěvuje sportovní oddíl a zároveň zájmový kroužek. Pouze 13 dětí navštěvuje Lidovou školu umění. 36 dětí nenavštěvuje žádné zařízení sloužící volnému času dětí.

Protože předmětem mého šetření nebylo zjišťovat, jaké zájmové kroužky či sportovní kluby děti dotazovaných matek navštěvují, použiji fakta uváděná Hofbauerem, který ve své knize zmiňuje, že sportovní oddíly či kluby navštěvují převážně chlapci, děvčata častěji navštěvují zájmové kroužky se zaměřením tanečním, společenskovedním či rukodělným.

Někteří autoři (Sak,Hofbauer,Pávková) ve svých publikacích zmiňují vliv vzdělání rodičů na návštěvnost zájmových kroužků u jejich dětí. I v mém šetření se ukazuje jistá souvislost těchto jevů. Děti všech 21 matek s vysokoškolským vzděláním navštěvuje nějaké volnočasové zařízení. Na druhou stranu 13 respondentek (z celkového počtu 18) s nejvyšším dosaženým základním vzděláním odpovědělo, že jejich dítě žádné takové zařízení nenavštěvuje. Tento výsledek také může mít souvislost s ekonomickou situací rodiny.

Jelikož je člověk tvor společenský a děti v pubescentním věku mají potřebu sdružování se ve vrstevnických skupinách (Teorie: Kapitola 2.6. Ontogeneze pubescence), je nejvíce zájmů realizováno ve skupinách, ať formálně ustanovených s pevnou organizační strukturou, jako jsou kroužky, oddíly, soubory či kluby nebo v neformálních skupinách, jako jsou volná sdružení sběratelů, fankluby apod. Uspokojování zájmů v kolektivu pod odborným vedením přináší pozitivní výsledky a následně i uspokojení z dosažených úspěchů.

Otázka č. 3 Zájmovou činností se vaše dítě zabývá na základě vlastního zájmu nebo díky vaší iniciativě?

Na základě vlastního zájmu navštěvuje zájmový kroužek či jiné volnočasové zařízení 52 dětí. 14 dětí sice takové zařízení navštěvuje, ale netěší se tam a 12 dotázaných matek odpovědělo, že děti takové zařízení navštěvují, ale pouze díky iniciativě rodičů.

Různí autoři (Sak a Saková,Kořa) uvádějí, že většina dětí navštěvuje zájmový kroužek kvůli kamarádům a i když uvádějí, že se rozhodly navštěvovat zájmový kroužek z vlastního zájmu, domnívají se, že jejich volba je ovlivněna již od počátku socializačního procesu rodinou, aniž by si to dítě uvědomovalo. Větší vliv rodičů na formování zájmů je patrný u předškolních dětí, protože v některých sportovních odvětvích si trenéři vybírají z řad předškoláků. Ty ještě nejsou zralé uvědomit si vlastní zájem a do kroužku je tedy přivedou rodiče.

Otázka č. 4 Jak často trávíte volný čas s vašimi dětmi?

Každý pracovní den tráví volný čas se svými dětmi 15 dotázaných matek. Každý den 34 matek a jen o víkendu tráví společně se svými dětmi volný čas 65 respondentek.

Jedná o se děti navštěvující 5. - 7. třídu (čili 11 – 14 leté), takže každodenní přípravu do školy již zvládají sami a není nutný dohled rodičů. Děti jsou již samostatné, dochází do zájmových kroužků či sportovních klubů sami, takže odpadá společný čas trávený s rodiči třeba cestou na zájmovou činnost nebo při přípravě na vyučování. Nicméně i v tomto věku je každý společně strávený čas s rodiči, třeba jen společnou komunikací, velkým přínosem pro děti. (Teorie : Kapitola 2.6. Funkce rodiny). Upevňují si tak svoji identitu, posilují svoje sebevědomí a zlepšují si své komunikativní schopnosti. Velmi přínosné je i společné sledování televizních pořadů pro utváření správného postoje k informacím, které děti každodenně získávají. Jakýmkoliv způsobem společně strávený čas rodičů a dětí, byť jen pouhou přítomností a pocitem sounáležitosti je pro další život dítěte velice důležitý a přínosný.

Otázka č. 5 Jakým způsobem trávíte volný čas s vašimi dětmi?

Výsledek způsobu společného trávení volného času dětí s matkou (nebo s rodiči) byl potěšující. 57 respondentek zakroužkovalo všechny možnosti, čili tráví volný čas rozmanitě, všemi uváděnými způsoby. Dbá tak na všestranný rozvoj dětí, snaží se naplnit všechny funkce volného času – relaxační – sport, získávání dalších vědomostí a znalostí – kultura, příprava do školy, společné výlety i sledování televize. (Teorie: Kapitola 2.3. Funkce volného času) Snaží se tak o celkový rozvoj osobnosti dítěte – psychický, návštěvou kulturních akcí a sledováním televize, ale i fyzický – sportem, výlety, prací.

Ostatní odpovědi:

- 62 respondentek sportem
- 36 respondentek kulturou
- 95 respondentek přípravou do školy
- 79 respondentek společnými výlety
- 105 respondentek společným sledováním televize
- 41 respondentek společnou prací

Zajímavý je výsledek při porovnání počtu odpovědí u přípravy do školy X společným sledováním televize. Společně sleduje televizi více matek se svými dětmi než je počet matek, které se společně se svými dětmi připravují do školy na vyučování. (Mohl by být zajímavý

výsledek u většího počtu respondentů, zajímavé by bylo třeba i sledovat vliv vzdělání na tyto veličiny).

Někteří autoři ve svých publikacích zmiňují i vliv vzdělání na objem společného trávení volného času. Rodiče s nižším vzděláním tráví se svými dětmi více času než rodiče s vyšším vzděláním. Tento výsledek by se dal vysvětlit i tím, že rodiče s vyšším stupněm vzdělání nemají tolik volného času na své děti, zůstávají dlouho v práci a věnují tak své práci i čas, který by měly trávit se svými dětmi.

Otázka č. 6 Jakým způsobem tráví vaše dítě volný čas?

Jakým způsobem tráví volný čas děti dotázaných matek silně koresponduje s výsledkem u otázky č. 5. Tam 57 matek označilo všechny možnosti společného trávení volného času. A u otázky č. 6 jsem získala podobný výsledek – 64 respondentek označilo všechny možnosti. Z toho je patrný vliv rodiny na efektivní trávení volného času dětí. Rodina je prvotním prostředím, ve kterém se děti učí naplňovat svůj volný čas a nápodobou se od rodičů učí vhodně svůj volný čas prožít. Tak jak rodiče se svými dětmi volný čas tráví i děti potom samy jsou schopny samy svůj čas efektivně využívat.

Další získané odpovědi:

- 73 respondentek sportem
- 27 respondentek v zájmovém kroužku
- 41 respondentek četbou knih
- 114 respondentek sledováním televize
- 93 respondentek hraním na počítači
- 85 respondentek venku s kamarády

73 respondentek odpovědělo, že jejich děti se ve volném čase zabývají sportem. Lze to vysvětlit, že prostě sportují – na hřišti, venku s kamarády, na sídlišti na plochách k tomu určených. Vysvětluji to z důvodu uvedených odpovědí v otázce číslo 2, kde 56 dotázaných matek odpovědělo, že jejich děti navštěvují sportovní klub. Je myšleno organizovaný sportovní oddíl s odborným trenérem či kvalifikovaným vedoucím.

Výsledek 73 – počet dětí, které ve svém volném čase sportují, považují za uspokojivý, v době civilizačních chorob – obezita, nemoci páteře či onemocnění srdce a cév je sport velice vhodným preventivním prvkem.

Téměř každé dítě dotázané matky sleduje televizní pořady. Tady jsem jiný výsledek, díky charakteristice současné postmoderní společnosti (Teorie: Úvod), neočekávala.

Čísla u počtu čtenářů mezi dětmi a dětmi, které svůj volný čas tráví na počítači, jsou také odpovídající dnešní době a životu dnešních dětí. Vliv médií je opravdu značný (Teorie: Kapitola 2.8. Masmédia) a promítá se také do vztahu dětí k četbě knih.

Otázka č. 7 Kolik času tráví volný čas vaše dítě u počítače (hraním her, surfováním na internetu, komunikací s přáteli, vzděláváním se, encyklopedie, poslech hudby na CD...)?

Na otázku kolik času tráví děti dotazovaných matek jakoukoliv činností na počítači jsem získala tyto výsledky:

Každý den více než 3 hodiny – 7 dětí

Každý den 1 – 3 hodiny 68 dětí

3 x týdně 21 dětí

O víkendových dnech více než 3 hodiny 10 dětí

O víkendových dnech 1 – 3 hodiny 8 dětí

Z těchto výsledků je patrné, že více než polovina dětí dotazovaných matek, se zabývá některou z výše jmenovaných činností na počítači (Teorie: Kapitola 2.8.) každý den.

Zajímavý byl výsledek, že všechny dotázané matky s VŠ vzděláním odpověděly, že se jejich děti zabývají činností na počítači každý den 1 – 3 hodiny. Ze všech 21 matek, které odpověděly, že se jejich dítě zabývá činností na počítači 3 x týdně, mělo 12 základní vzdělání. Což by mohlo signalizovat výsledek výzkumu, kterým se zabýval Petr Sak (Sak, 2000,90) a to, že vzdělání rodičů má vliv na děti a jejich činnost na počítači. Vysokoškolsky vzdělaní rodiče většinou vlastní počítač, i více počítačů, a umožňují tedy svým dětem činnosti na počítači. Kdežto rodiny s nižším vzděláním mnohdy počítač ani nevlastní (také tato skutečnost úzce souvisí s ekonomickou situací rodiny a jejich děti nemají možnost na počítači činnost vykonávat. Daleko častěji děti z těchto rodin navštěvují počítačové kroužky. Hofbauer ještě k této tématice uvádí, že z činností jmenovaných v teorii se počítačovým hrám spíše věnují chlapci, kdežto dívky volí jiné činnosti – komunikaci s přáteli a sebevzdělávání.

Otázka č. 8 Kolik času tráví vaše dítě sledováním televize či filmů na DVD přehrávači?

V otázce číslo 8 jsem se ptala respondentek, kolik času tráví jejich děti sledováním televize a různých televizních pořadů.

Každý den více než tři hodiny – 2 děti

Každý den 1 – 3 hodiny – 77 dětí

3 x týdně – 3 děti

O víkendových dnech více než 3 hodiny – 15 dětí

O víkendových dnech 1 – 3 hodiny 15 dětí

Je tedy patrné, že téměř tři čtvrtiny dětí sledují televizní pořady každý den. Jak zmiňuji v teorii (Teorie:Kapitola 2.8.Média) autoři se ve svých publikacích, které jsem měla možnost prostudovat v rámci své diplomové práce, neshodují v názoru o škodlivém vlivu médií, respektive masmédií, na život dětí. Nedošli ke shodnému závěru ani ve výzkumech zvýšené agresivity u dětí. Shodují se v názoru, že děti a dospělí lidé vnímají různé podněty, získávané sledováním televizních pořadů, různě a rozdílně.

Dále nelze nezpomenout negativní vliv médií na množství informací, které produkují a na dětské vnímání, které z tohoto kvanta informací musí vytřídit pouze ty dobré a kvalitní.

Dále bych ráda vzpomněla negativní vliv na zdraví dětí, kdy dlouhodobým sledováním televize může docházet k poruchám pohybového aparátu – vadné držení těla, vady páteře a také bolestem hlavy a často i ke zrakovým vadám.

Nicméně televize slouží jako zdroj informací, takže má funkci vzdělávací, sdělovací, ochranou, proto je tak těžké shodnout se na tom, zda má či nemá škodlivý vliv na děti.

Otázka č. 9 Má vaše dítě v dětském pokoji televizi?

Má vaše dítě v dětském pokoji televizi?

Ano – 61 dětí

Ne – 53 dětí

Vzácná shoda, téměř polovina dotazovaných matek uvedla, že děti televizi v dětském pokoji má.

Sak ve své knize uvádí vztah mezi počtem televizních přijímačů a vzděláním rodičů. Z výzkumu vyplynulo, že tři televize vlastní domácnosti s nižším vzděláním. Jeden až dva televizní přijímače vlastní rodiny se vzděláním vyšším. Tento fakt se dá vysvětlit skutečností, že rodiče s vyšším vzděláním pravděpodobně nechtějí vystavovat své děti tak značnému působení mediálních obsahů.

Tento mnou zmiňovaný fakt potvrdilo i moje dotazování, protože 18 matek s nejvyšším dosaženým vysokoškolským vzděláním (z celkového počtu 21) uvedlo, že jejich dítě nemá ve svém pokoji televizní přijímač.

Naopak 11 matek se základním vzděláním (z celkového počtu 18) uvedlo, že jejich dítě v dětském pokoji televizi má.

Otázka č. 10 Může nahradit pobývání dítěte ve sportovním klubu či jiném zařízení, které se zabývá volným časem dětí, pobyt v partě kamarádů?

V této otázce jsem se zabývala potřebou dětí sdružovat se ve vrstevnických partách. Vždyť člověk je tvor společenský a tuto potřebu máme psychologicky podmíněnou. Nejvíce však tuto potřebu pociťují děti v období pubescence (Teorie: Kapitola 2.6.Ontogeneze pubescence). Proto je tak významné, právě v tomto období, předkládat a nabízet dítěti možnost pobývat ve vrstevnické partě kamarádů, která navíc sdílí shodný zájem, má společný cíl a vše probíhá pod odborným vedením – vedoucího zájmového kroužku, sportovního trenéra, vychovatele, speciálního pedagoga ap.

Odpovědi respondentek na otázku, zda může nahradit pobývání dítěte v organizaci pro volný čas dětí potřebu sdružování ve vrstevnické partě?

- určitě ano – 89
- možná, že ano – 15
- nevím – 7
- nejspíš ne – 2
- určitě ne – 1

Matky si, s odkazem na výsledek mého výzkumu, jsou vědomé potřeby dětí sdružovat se a pobývat mezi vrstevníky.

Otázka č. 11 Které činnosti spatřujete jako efektivní při trávení volného času vašich dětí?

Za efektivní činnosti ve volném čase respondentky nejvíce ohodnotily sport a zájmové kroužky. Za nejméně efektivní činnosti matky považují pobývání venku v partě či s kamarády.

Sport – 96

Zájmové kroužky - 73

Četba – 42

Hry na počítači – 31

Sledování televize či filmů – 50

Venku v partě či s kamarády – 7

Ráda bych ještě zmínila, že 5 odpovědí ze 7, pro pobyt venku v partě či s kamarády, doplnily matky se středoškolským vzděláním, čili stupeň dosaženého vzdělání nekorresponduje s tímto tvrzením. Moje domněnka byla, že matky s nižším stupněm vzdělání nebudou spatřovat škodlivost při pobývání dítěte venku s kamarády či v partě.

Ale jsem si vědoma malého množství odpovědí, výsledky mohou být samozřejmě zkreslené a výsledky nelze považovat za validní.

Na konci dotazníku jsem požádala respondentky o zajímavé postřehy a zkušenosti s efektivním trávením volného času, zajímaly mě i zkušenosti s trávením volného času u prvorozených dětí. Když jsem byla na třídní schůzce, zvláště na tuto část dotazníku jsem maminky upozornila a poprosila je o tyto zkušenosti. Vysvětlila jsem jim důležitost těchto zkušeností pro můj výzkum. Některé zajímavé odpovědi cituji:

„Starší syn hrál a stále hraje fotbal. Je mu 16 let a žádné problémy s ním nebyly.“

„Když děti mají náplň, nemají čas na blbosti.“

„Syn chodí na florbal, ale někteří kluci tam kouří a pijí alkohol.“

„Protože jsme měli strach, aby se syn nechytl party, začal často chodit ven, přihlásili jsme ho do Skauta. Nejdřív nechtěl, ale už tam chodí třetí rok.“

„Starší dcera hraje na kytaru, syn chodí na přírodovědný kroužek v domě dětí.“

„Syn pořád hrál hry na počítači, hledali jsme, co by ho bavilo, zjistili jsme, že se v Sokolovně vyučují bojové sporty. Chodí na Aikido. Moc se mu to líbí. Všem klukům to doporučujeme!“

„Starší syn hodně času tráví na počítači, ale já jsem ráda, že nechodí někam do party. Nevadí mi to ani u mladšího. Aspoň je doma pod dozorem.“

„Chodím domů pozdě z práce, jsem s dětmi sama a jsem ráda, když jsou doma a dívají se na televizi. Jsou doma a vím, že nejsou někde v partě.“

„Ráda bych doplnila tyto zkušenosti matek ještě o zkušenosti s mými dětmi. Mám syna, kterému je 20 let. Patříme mezi neúplné rodiny, nežijeme s otcem ve společné domácnosti.

Syn právě končí střední školu, čeká ho maturita a přijímací zkoušky na vysokou školu.

Od pěti let hrál hokej. Ze začátku 3 x týdně, potom již téměř každý den. O víkendech zápasy.

Syn byl opravdu velmi temperamentní. Od čtvrté třídy nastoupil společně s hráči z týmu do hokejové třídy. Hrál hokej 9 let. I když přestal hokej hrát v 15 letech, čili v období puberty, měl již pevně stanovené hodnoty, zažitý režim a jistý životní styl. Jsem přesvědčená, že sport nám velmi pomohl při smysluplném trávení volného času a vyhnout se nežádoucímu chování mého syna. Zrovna tak i u jeho spolužáků, hráčů z týmu, se žádné projevy takového chování neprojevily. Ve třídě neznali záškoláctví, šikanu, kouření, alkohol. To si chlapi zkrátka nedovolili. Měli pevně daná pravidla a řád autoritou – panem trenérem. Na tréninky museli chodit, jinak by nehráli zápasy. Jsem přesvědčená o jistých návycích – zdravý životní styl, pobyt v partě kamarádů z týmu se stejnými návyky a zájmy, pravidelnému vstávání a docházení do školy a na tréninky, režimu dne a hlavně náplni dne. Tito chlapi neznali nudu. I přesto, že se jejich mužstvo dávno rozpadlo, mají natolik stejné zájmy, že se schází a sportují spolu nadále. Pokud nám je známo, žádný z těchto chlapců nemá žádné problémy s nežádoucími projevy chování.

Mám ještě o 13 let mladšího syna. Nyní je mu 7 let a podle vzoru staršího syna i mladší syn třikrát týdně sportuje. Jsem přesvědčená, že efektivním trávením volného času skutečně lze předcházet nežádoucími projevy chování

3.2.4 Závěr empirické části

Jak je patrné z výsledků mého dotazování, matky dětí pubescentního věku si jsou vědomy důležitosti efektivního trávení volného času z hlediska předcházení nežádoucích projevů chování.

Na základě testu nezávislosti v kontingenční tabulce jsme u námi stanovených hypotéz získali tyto výsledky (testování proběhlo na hladině významnosti 5%):

H1: Tráví-li rodiče volný čas se svými dětmi sportem, jejich děti méně tráví volný čas na počítači.

Zamítli jsme H_0 a potvrdili jsme H_1 , prokázali jsme tedy existenci vztahu mezi zkoumanými proměnnými.

To znamená, že jsme potvrdili, když rodiče tráví volný čas se svými dětmi sportem, jejich děti méně času tráví na počítači.

H2: Jestliže má dítě ve svém pokoji televizi, tráví více času jejím sledováním.

Zamítli jsme H_0 a potvrdili jsme H_1 , prokázali jsme tedy existenci vztahu mezi zkoumanými proměnnými.

To znamená, že jsme potvrdili, když má dítě ve svém pokoji televizi, tráví více času jejím sledováním.

H3: Pokud si rodiče myslí, že pobývání dětí v zájmovém kroužku může nahradit pobyt ve vrstevnické partě, jejich děti více tráví svůj čas v zájmových či sportovních kroužcích.

Potvrdili jsme H_0 , neprokázali jsme tedy existenci vztahu mezi zkoumanými proměnnými. To znamená, že pokud si rodiče myslí, že pobývání dětí v zájmovém kroužku může nahradit pobyt ve vrstevnické partě, jejich děti více tráví svůj čas v zájmových či sportovních kroužcích.

Výpočty k testování námi stanovených hypotéz jsou součástí Přílohy,.

4. ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zabývala efektivním a smysluplným trávením volného času dětí.

Na začátku práce jsem se věnovala pojmosloví, charakteristice volného času a tomu, jak se charakter a pojmání volného času vývojem společnosti měnil. Navázala jsem historií volného času. První zmínky o trávení volného času patří již do období antického Řecka, kdy již filozof Aristoteles hovoří o volném čase. Jeho chápání volného času, i jeho funkce, bylo hodně podobné současnému pohledu. Podle Aristotela nemá volný čas nic společného s lenošením a nicneděláním. Za jednoho z nejvýznamnějších teoretiků sociologie volného času můžeme považovat francouzského sociologa Joffre Dumazediera a jeho dílo „Vstříc společnosti volného času“ z roku 1962. První volnočasová zařízení vznikala již v 19. století. První takové zařízení u nás vzniklo v Praze na Vyšehradě v roce 1886. Neslo název „útulek“ a dal vznik pozdějším družinám.

Dále jsem rozebrala funkce volného času. Různí autoři se zmiňují o různých funkcích volného času, v zásadě jsou nejdůležitější funkce výchovně vzdělávací, zdravotní a sociální. Z hlediska mé práce jsem za stěžejní považovala funkci preventivní.

Rodině a její funkci jsem věnovala další část mé diplomové práce. Rodinu jsem zvolila jako hlavní faktor ovlivňující volný čas dětí. Vždyť rodina, jakožto primární činitel socializačního prostředí dítěte, je nejdůležitější při ovlivňování hodnotového žebříčku a zájmů dětí. Zmínila jsem i ostatní funkce rodiny – biologickou a reprodukční, zásadní emocionální funkci, ekonomickou, socializační a výchovnou.

Lidská ontogeneze je velmi zajímavá a jako takovou jsem ji pojala ve své práci z hlediska věku dítěte a ovlivňování ve volném čase. Duševní vývoj je do značné míry determinován biologicky. A období pubescence, věk 11 – 15 let, snad z celého lidského života obdoby nejdramatičtějším a biodromálně nejvýraznějším. Dochází k viditelné tělesné proměně, k velkým rozumovým pokrokům – získávání znalostí a vědomostí ve škole i mimo ni, pubescent chápe svoji identitu a hledá sebe sama. Klesá jeho závislost na rodičích. Mění své vztahy k vrstevníkům, vrstevnická skupina je pro něj nepostradatelná. Pro jedince z dysfunkčních rodin má vrstevnická parta daleko větší význam než rodina. Kriminalita dětí a mládeže má vždy původ v neformální vrstevnické skupině. Volný čas těchto pubescentů naplní odpovídá rozumové i celkové vyspělosti, formují se z nich sportovci, umělci či introvertní čtenáři. Období pubescence se právem označuje za období „vulkanismu“. Každá

tendence má větší teplotu než v dětství. Pro toto období jsou velmi charakteristické útoky na autority a celkový pubescentní negativismus. Svoboda je pro pubescenta velkou hodnotou. Právě pro tuto charakteristiku pubescentního období jsem si ho zvolila jako stěžejní věk pro svoji práci. Myslím, že právě v tomto věku, je velmi důležitá náplň a smysluplnost volného času.

Téměř v závěru teoretické části své diplomové práce jsem se věnovala médiím a jejímu vlivu na děti. V našem současném životě roste význam mezilidské komunikace jako formy sociálního styku a vliv médií je tedy pochopitelně obrovský. Avšak názory jednotlivých autorů na vliv masmédií na děti se různí. U jedněch převládá jednoznačně negativní postoj a masmédiím přisuzují propagaci násilí, pasivity a konzumního způsobu života už i u dětí a druzí naopak hodnotí kladně zprostředkování velkého množství informací dětem a tím jejich rychlejší dospívání. Masmédiím se ještě věnuji v empirické části své práce a ráda bych upozornila na názor respondentek, kdy jsou raději, když jejich děti tráví svůj čas doma činností na počítači a sledováním televize než pobýváním venku s partou kamarádů.

Také zmiňuji nezastupitelnou funkci zařízení pro volný čas dětí, protože z hlediska materiálního, finančního i organizačního tuto roli rodina nedokáže zastoupit. Podrobně popisují jednotlivá zařízení – školní družiny, kluby, střediska pro volný čas dětí, domovy dětí, dětské domovy, diagnostické ústavy a další. Rozdělují tato zařízení jako celoroční, sezónní a s přechodnou funkcí. Hodnotím tato zařízení jako velmi oblíbená a jako významné pomocníky rodiny při organizování volného času dětí.

Poslední kapitulu své diplomové práce věnuji příčinám nežádoucích projevů chování. Popisují, které chování je poruchové, které faktory zvyšují riziko rozvoje poruch chování, příčiny sociální a osobnostní nežádoucího chování u dětí. Děním nežádoucí projevy chování na sociálněpatologické, asociální, antisociální a delikventní.

Současná společnost si uvědomuje, že kriminalita představuje mimořádně komplexní společenský fenomén, a že také k její kontrole a potlačování je nezbytné přistoupit komplexně, chceme-li se dočkat výsledků.

Pevně věřím, že výsledky a celá má diplomová práce, bude přínosem v oblasti efektivity volného času dětí, z hlediska předcházení nežádoucích projevů chování u dětí.. Ráda bych, aby moje práce byla přínosná především pro matky dětí, které nemají ještě zkušenosti s trávením volného času u prvorozených dětí, ale i pro ostatní pracovníky, kteří se zabývají volným časem dětí. Ve své práci jsem ověřila, že lze ovlivňovat možnosti a efektivitu trávení

volného času u dětí. Vhodným přístupem k trávení volného času dětí především v rodině, ale i v zařízeních k tomu určených, lze dětem nabídnout možnost prožít aktivní život v kolektivu a bez rizikových projevů chování.

5. SEZNAM LITERATURY

- Eyre, L. a R., (2000), Jak naučit děti hodnotám. Praha: Portál, ISBN 80-7178-360-9.
- Fontana, D., (2003), Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál, s.r.o., ISBN 80-7178-626-8.
- Gavora., P., (2000), Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, ISBN 80-85931-79-6.
- Giddens, A., (1999), Sociologie: Agro, ISBN 80-7203-124-4.
- Havlík, R.; Kořa, J., (2002), Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, ISBN 978-8073-673-277.
- Hofbauer, B., (2004), Děti, mládež a volný čas. Praha: Portál, ISBN 80-7178-927-5.
- Choděra, O., (2002), Partnerství, manželství a paragrafy. Praha: Grada Publishing, spol. s r.o. ISBN 80-247-0217-7.
- Chráska, M., (2007), Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-1369-4.
- Chráska, M., (2005), Základy výzkumu v pedagogice. Olomouc: Votobia, ISBN 80-7220-253-7.
- Kořa, J., (2004), Sociální deviace a společenský řád. In Jedlička, R. et al. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, ISBN 80-7312-038-0.
- Kraus, B., Poláčková, V., et al., (2001), Člověk – Prostředí – Výchova. K otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, ISBN 80-7315-004-2.
- Macek, P., (2003), Adolescence. Praha. Portál, ISBN 80-7178-747-7.
- Matějček, Z., Dytrych Z., (1994), Děti, rodina a stres. Psychiatrické centrum Praha, nakladatelství Galén, ISBN 80-85824-06-X.
- Matějček, Z., (2007), Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-325-3.
- Matoušek., O., (2003), Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, ISBN 80-86429-19-9.
- Matoušek. O.,Kroftová., A., (2003), Mládež a delikvence. Praha: Portál, ISBN 80-7178-771-X.
- Možný, I., (2006), Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-58-X.
- Možný, I., (2002), Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života. Praha: Portál, ISBN 80-7178-624-1.

Mühlpachr, P., (2008), Sociopatologie. Brno: MU. ISBN- 978-80-7392-069-2.

Padrnos, J., (2005), Sociologie a psychologie rodiny. In Veselá, R. a kol., Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex, Bohemia. ISBN 80-86432-93-9.

Pávková, J., a spol., (2002), Pedagogika volného času. Praha: Portál, s.r.o., ISBN 80-7178-711-6.

Plaňava, I., (2000), Manželství a rodina: struktura, dynamika, komunikace. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-039-2.

Říčan, P., (1989), Cesta životem. Praha: Panorama, ISBN 80-7038-078-0.

Sak, P., (2000), Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč. ISBN 80-7229-042-8.

Svoboda, M., Krejčířová, D., Vágnerová, M., (2001), Psychodiagnostika dětí a dospívajících. Praha: Portál, ISBN 80-7178-545-8.

Tuček, M., (2003), Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí. Praha: Slon, ISBN 80-86429-22-9.

Vágnerová, M., (2005), Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum ISBN 80-246-1074-4.

Vágnerová, M., (2001), Psychologie problémového dítěte školního věku. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, ISBN 80-7184-488-8.

Zoubková, I. (2002), Kontrola kriminality mládeže. vydavatel: Aleš Čeněk, Dobrá Voda u Pelhřimova, ISBN 80-86473-08-2.

6. PŘÍLOHA

DOTAZNÍK

Dobrý den,

jsem studentkou Univerzity v Pardubicích a ve své diplomové práci se zabývám efektivním (smysluplným) trávením volného času dětí. Zajímá mě, zda smysluplným trávením volného času, lze předcházet nežádoucím projevům chování u dětí.

Ráda bych oslovila vás, maminky, které máte děti ve své péči, o anonymní vyplnění tohoto dotazníku.

Zajímá mě váš názor, ale také vaše zkušenosti s trávením volného času u vašich prvorozených dětí.

Prosím vás o vyplnění tohoto dotazníku a odevzdání vaší třídni paní učitelce nejpozději do 18.2. 2011.

Vaše nejvyšší dosažené vzdělání.....

1. Považujete za důležité, aby vaše dítě trávilo svůj čas smysluplně?

- a. ano
- b. ne
- c. nevím

2. Navštěvuje vaše dítě sportovní klub nebo zařízení zabývající se volným časem dětí? Pokud ano, jaký – sportovní klub, Dům dětí, Lidovou školu umění, zájmové kroužky ve škole....

- a. ano - jaký ?
- b. ne

3. Zájmovou činností se vaše dítě zabývá na základě vlastního zájmu nebo díky vaší iniciativě?

- a. vlastní zájem
- b. navštěvuje, ale netěší se
- c. pouze díky iniciativě rodičů

4. Jak často trávíte volný čas s vašimi dětmi?

- a. každý den
- b. každý pracovní den

c. jen o víkend

5. Jakým způsobem trávíte volný čas s vašimi dětmi?

a. sportem

b. kulturou

c. přípravou do školy

d. společnými výlety

e. společným sledováním televize

f. společnou prací

6. Jakým způsobem tráví vaše dítě volný čas ?

a. sportem

b. v zájmovém kroužku

c. četbou knih

d. sledováním televize

e. hraním na počítači

f. venku s kamarády

7. Kolik času tráví vaše dítě u počítače (hraním her, surfováním na internetu, komunikací s přáteli, vzděláváním se, encyklopedie, poslech hudby na CD ...) ?

a. každý den více než 3 hodiny

b. každý den 1 – 3 hodiny

c. 3 x týdně

d. o víkendových dnech více než 3 hodiny

e. o víkendových dnech 1 – 3 hodiny

8. Kolik času tráví vaše dítě sledováním televize či filmů na DVD přehrávači?

a. každý den více než 3 hodiny

b. každý den 1 – 3 hodiny

c. 3 x týdně

d. o víkendových dnech více než 3 hodiny

e. o víkendových dnech 1 – 3 hodiny

9. . Má vaše dítě v dětském pokoji televizi?

a. ano

b. ne

10. Může nahradit pobývání dítěte ve sportovním klubu či jiném zařízení, které se zabývá volným časem dětí, pobyt v partě kamarádů?

a. určitě ano

b. možná, že ano

c. nevím

d. nejspíš ne

e. určitě ne

11. Které činnosti spatřujete jako efektivní při trávení volného času vašich dětí?

a. sport

d. hry na počítači

b. zájmové kroužky
c. četba

e. sledování televize či filmů na DVD přehrávači
f. venku v partě či s kamarády

Prosím vás o zajímavé postřehy a zkušenosti s efektivním trávením volného času u vašeho dítěte (třeba i u vašeho prvorozeného dítěte)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Děkuji vám za váš čas, který jste věnovala vyplnění tohoto dotazníku a přeji vám hodně radosti a šťastných chvil při trávení volného času s vašimi dětmi!! :-)

Vahovská Hana

empirické Hypotéza H1:

5 x 7	denně	méně	celkem
sportem	34	28	62
jinak	41	11	52
celkem	75	39	114

r =	2
s =	2
alfa =	0,05

r = počet řádků
s = počet sloupců

teoretické

5 x 7	denně	méně	celkem
sportem	40,78947	21,21053	62
jinak	34,21053	17,78947	52
celkem	75	39	114

5 x 7	denně	méně
sportem	1,130119	2,173305
jinak	1,347449	2,591249

TK =	7,242123
KH =	3,841459

empirické Hypotéza H2:

9 x 8	denně	méně	celkem
ano	48	12	60
ne	31	21	52
celkem	79	33	112

r =	2
s =	2
alfa =	0,05

teoretické

9 x 8	denně	méně	celkem
ano	39,47368	20,52632	60
ne	34,21053	17,78947	52
celkem	73,68421	38,31579	112

9 x 8	denně	méně
ano	1,841684	3,5417
ne	0,301296	0,579415

TK =	6,264095
KH =	3,841459

empirické Hypotéza H3:

10 x 2	ano	ne	celkem
ano	73	31	104
ne	1	2	3
nevím	4	3	7
celkem	78	36	114

r =	3
s =	2
alfa =	0,05

teoretické

10 x 2	ano	ne	celkem
ano	71,15789	32,84211	104
ne	2,052632	0,947368	3
nevím	4,789474	2,210526	7
celkem	78	36	114

10 x 2	ano	ne
ano	0,047688	0,103323
ne	0,539811	1,169591
nevím	0,130133	0,281955

TK =	2,2725
KH =	5,991465